

บทที่ 4

ผลของการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ทันสมัย¹

การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งดำเนินติดต่อกันมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2411 จนถึง พ.ศ. 2475 เป็นระยะเวลาจนถึง 64 ปีนั้น มีนักเรียนถูกส่งออกไปศึกษาต่อด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของกระทรวงเจ้าของทุน วัตถุประสงค์ใหญ่ก็คือ เพื่อสนองความต้องการและความจำเป็นของบ้านเมืองที่จะต้องพัฒนาอย่างรวดเร็วทันเอง พบหลักฐานว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนักเรียนถูกส่งออกไปถึง 206 คน² และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

¹ "ทันสมัย" (Modernization) นักวิชาการได้ให้คำอธิบายไว้ต่าง ๆ กัน แต่ในที่นี้จะมีความหมายครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทุกด้านของกิจกรรมทั้ง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนความรู้สึคนึกคิดของมนุษย์ในสังคมที่สลับซับซ้อนขึ้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและกินระยะเวลายาวนาน ดู ดร.สุจิต บุญบงการ, "การใช้กำลังรุนแรงทางการเมืองและการปฏิวัติ," ใน การเมืองเปรียบเทียบ: ปัญหาและแนวความคิดเอกสารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ลำปาง ที่ 1, ดร.สุจิต บุญบงการ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 73-76.

² ในจำนวน 206 คนนี้ หมายรวมถึงพระราชมโอรสที่เสด็จออกไปทรงศึกษา นักเรียนในระบอบราชูปถัมภ์และนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงและทุนเล่าเรียนหลวง ดู ดรจ., ร.5 ศ.49/1 สารบาญพระราชมโอรสและนักเรียนไทยในต่างประเทศ (๐ เมษายน ร.ศ. 109 - 22 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 128).

เกล้าเจ้าอยู่หัว มีนักเรียนไทยที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2466 เป็นจำนวนถึง 703 คน¹ จำนวนนักเรียนนี้ได้ลดลงบ้างเมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและมีการโอนหน้าที่จัดการดูแลเกี่ยวกับนักเรียนในต่างประเทศไปขึ้นกับกรมการรักษาราชสมบัติที่ระเบียบข้าราชการพลเรือน คงได้กล่าวมาแล้ว การส่งนักเรียนออกไปเป็นจำนวนมาก ๆ เช่นนี้ รัฐบาลต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายให้แก่แก่นักเรียนแต่ละคนเฉลี่ยปีละ 350 ปอนด์ และนักเรียนแต่ละคนจะใช้เวลาศึกษาอยู่ในต่างประเทศเฉลี่ยคนละ 5 ปี เป็นอย่างน้อย ดังนั้นแต่ละคนจะต้องใช้เงินถึง 1,750 ปอนด์² หากกระทรวงใดส่งนักเรียนออกไปเป็นจำนวนมาก ก็จะต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่ละปีสูงขึ้น ดังเช่น กรมศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีนักเรียนอยู่ในต่างประเทศในปี พ.ศ. 2454 ถึง 30 คน ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้แก่แก่นักเรียนและผู้ดูแลนักเรียนอีก 2 คน เป็นเงินถึง 111,930 บาท ในขณะที่เสียค่าใช้จ่าย (ไม่รวมเงินเดือนครู) ในโรงเรียนราชแพทยาลัยเพียง 44,827 บาท และโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เพียง 17,250 บาท³

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, "การไปศึกษาที่ต่างประเทศ," ใน กุศดิสมิตร..., หน้า 12.

² ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นักเรียนบางคนจะได้รับเงินค่าใช้จ่ายปีละ 100-150 ปอนด์ ในปีแรก และจะเพิ่มขึ้นในปีต่อ ๆ ไป หลังจากมีการส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงแล้ว แต่ละกระทรวงจะกำหนดอัตราค่าใช้จ่ายแก่นักเรียนปีละ 350 ปอนด์ เป็นอย่างต่ำ และเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษา และความจำเป็นในการครองชีพ เท่าที่พบหลักฐานอัตราค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดคือ 550 ปอนด์ก็มี บางกระทรวงคงจะกำหนดอัตราขั้นต่ำและขั้นสูงของนักเรียนบางคนสูงกว่านี้ก็ได้ สำหรับอัตราค่าการแลกเปลี่ยนในสมัยนี้จะขึ้นลงระหว่าง 11-12 บาทต่อปอนด์

³ ใน พ.ศ. 2454 กระทรวงศึกษาธิการได้งบประมาณ 13 ล้านบาท แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ากรมศึกษาธิการได้งบประมาณเท่าใด ดู รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2454 (ม.ป.ท.)

จากตัวอย่างที่กล่าวถึงนั้น แม้จะไม่อาจวิเคราะห์ได้ว่าการส่งนักเรียนไปศึกษา
ต่อต่างประเทศ สิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินเกินเป็นกัเปอร์ เซนต์ของงบประมาณทั้งประเทศ
เพราะขาดเอกสารจะชี้ชัดได้ แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลได้ให้ความสำคัญและทุ่มเทเงิน
ทองเพื่อการศึกษานักเรียนในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยหวังจะให้นักเรียน
เหล่านั้นกลับเข้ามาช่วยปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยขึ้น จากการศึกษาพบว่า การส่งนักเรียน
ออกไปศึกษาต่อต่างประเทศในแต่ละสมัยนั้น ไม่อาจสนองความต้องการของราชการได้
อย่างเพียงพอ จึงจะเห็นว่าแต่ละกระทรวงต้องขออนุญาตจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
เพิ่มจำนวนนักเรียนอยู่เสมอ ดังเช่น กระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งเคยส่งนักเรียนปีละ
2-3 คน ได้ขออนุญาตส่งนักเรียนปีละ 5 คน ตั้งแต่ พ.ศ. 2465 จนกว่าจะครบจำนวน
40 คน ที่ต้องการ¹ หรือกระทรวงพาณิชย์ซึ่งเริ่มส่งนักเรียนออกไปตั้งแต่นั้นมีฐานะเป็น
กรมในสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อ พ.ศ. 2463 ปีละ 1 คน จนกว่าจะครบ
5 คน ตามความต้องการ ต่อมาเมื่อแยกตัวออกจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตั้งขึ้นเป็น
กระทรวงพาณิชย์แล้ว จึงขออนุญาตเพิ่มจำนวนนักเรียนขึ้นอีก 5 คน รวมจำนวนนักเรียน
ที่ต้องการ 10 คน² หรือกรมศุขาภิบาล กระทรวงนครบาล ซึ่งมีจำนวนนักเรียนอยู่ใน
ต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2461 จำนวน 2 คน ได้ขอเพิ่มขึ้นอีก 4 คน รวมเป็น 6 คน
ตั้งแต่ พ.ศ. 2463³

¹ หจข., กบ. (ใหม่) แผนกสารบรรณ แฟ้มที่ 140 เรื่องที่ 3296 กระทรวง
เกษตราธิการส่ง ม.ร.ว.ระพีพันธุ์ นายบุญเกิด รัตนเสน นายวิลาส โอสถานนท์
นายเอก สาครากัญ นายชวน วรราชโนทัย ไปศึกษาวิชาต่างประเทศ (พ.ศ. 2464)
และ หจข., ร.6 บ.4.4/18 กระทรวงเกษตราธิการส่งนักเรียนไปเรียนในยุโรปและ
อเมริกา 5 คน (22 มีนาคม พ.ศ. 2464 - 10 เมษายน พ.ศ. 2466)

² หจข., ร.6 บ.4.6/16 รับนายชม จารุรัตน์ เป็นนักเรียนกระทรวงพาณิชย์
(15 - 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2465)

³ หจข., ร.6 บ.4.4/15 กระทรวงนครบาลขอส่งนักเรียนไปนอกเพิ่มขึ้นอีก

ความต้องการนักเรียนของกระทรวงต่าง ๆ นี้ แยกต่างกันไปตามความจำเป็นของแต่ละกระทรวง (ดูตารางที่ 4 ประกอบ) และเพื่อสนองการขยายตัวของระบบราชการภายในประเทศ จะเห็นได้ว่ากระทรวงต่าง ๆ ก็นักและกระตือรือร้นในการขอส่งหรือขอเพิ่มจำนวนนักเรียนมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนอกจากเป็นเพราะการขยายและปรับปรุงระบบราชการดังกล่าวแล้ว ยังเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายที่จะปลดคนต่างประเทศออกจากราชการไทยโดยเร็ว เพื่อยุติปัญหาการขยายอิทธิพลทางการเมืองของชาติเหล่านั้นในประเทศไทยให้หมดสิ้นลงโดยเร็วอีกด้วย ฉะนั้นนอกจากกระทรวงต่าง ๆ จะเพิ่มจำนวนนักเรียนมากขึ้นแล้ว พระองค์เองก็ยังทรงใช้เงินพระคลังข้างที่ส่งนักเรียนส่วนพระองค์และใช้พระราชอำนาจโอนนักเรียนเข้ารับทุนกระทรวง ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างความผูกพันกับข้าราชการบริพารแล้ว ก็ยังเนื่องมาจากเหตุผลที่พระองค์ทรงต้องการปลดข้าราชการชาวต่างประเทศจากราชการไทยเป็นส่วนประกอบด้วย

สำหรับกระทรวงศึกษาธิการก็เช่นกัน ได้ส่งนักเรียนติดต่อกันมาปีละ 4 คน (ไม่รวมนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงปีละ 2 คน) เพิ่งจะวางโครงการขอเพิ่มจำนวนนักเรียนเป็นปีละ 15 คน ติดต่อกันเป็นเวลา 10 ปี เพื่อสนองตอบการขยายตัวของการศึกษาระดับสูงในประเทศเมื่อ พ.ศ. 2462¹ แต่ไม่พบหลักฐานว่าได้รับอนุญาตหรือไม่ จำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นนี้หากเทียบกับอัตราการขยายส่วนราชการของประเทศแต่ละรัชกาลแล้ว นับว่าน้อยและไม่เพียงพอแก่ความต้องการ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอความคิดเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการหันกลับมาทำนุบำรุงการศึกษาระดับสูงภายในประเทศให้เจริญทัดเทียมต่างประเทศ เพื่อผลิตคนได้ตรงตามความต้องการ และจะได้ผลมากกว่าการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งมีทั้งสำเร็จการศึกษาและไม่สำเร็จการศึกษากลับมา ทั้งค่าใช้จ่ายก็จะถูกกว่า ดังได้กล่าวมาแล้ว

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, ร่างแผนการศึกษาสำหรับชาติ . . . พ.ศ. 2462. (พ.ป.ท.), หน้า 80.

นอกจากจำนวนนักเรียนที่ไม่เพียงพอกับการขยายตัวของราชการภายในประเทศแล้ว นักเรียนที่ถูกส่งออกไปและกลับเข้ามาเป็นจำนวนร้อย ๆ คน เช่นนี้ ก็ไม่ใช่คั้งนี้ที่จะชี้ว่า รัฐบาลจะได้รับและใช้ประโยชน์จากนักเรียนเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศมีปัจจัยหลายอย่างที่จะกีดกันการถ่ายทอดและการนำความรู้ของนักเรียนกลับมาใช้พัฒนาประเทศให้ทันสมัย สิ่งที่ต้องพิจารณาและถือว่าเป็นข้อบกพร่องที่สำคัญคือ นโยบาย การที่กระทรวงต่าง ๆ กำหนดความต้องการว่าจะส่งนักเรียนออกไปเป็นจำนวนเท่าไร ให้เรียนวิชาใบบ้าง จะส่งปีละกี่คน จะใช้เงินคนละเท่าไรนั้น ไม่อาจสรุปได้ว่าเป็นนโยบายที่ดี ทั้งนี้เพราะไม่ได้วางกฎเกณฑ์ในการเลือกนักเรียนอย่างใดมาตรฐาน มิได้วางแผนและจัดการศึกษาให้นักเรียนอย่างแน่นอน ทั้งไม่อาจกำหนดระยะเวลาศึกษาของนักเรียนได้อย่างแน่นอนด้วย นักเรียนที่ถูกส่งออกไปจะอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ดูแลนักเรียนหรือราชทูตซึ่งมีหน้าที่ดูแลนักเรียนเป็นจำนวนมาก เมื่อนักเรียนขาดความสามารถในการเล่าเรียน จำเป็นต้องเปลี่ยนวิชาเรียน ผลที่กระทรวงจะได้รับก็หนีไปจากเป้าหมายเดิม กระทรวงจะต้องรอนักเรียนเหล่านั้นนานปี ทั้งเมื่อสำเร็จกลับมาแล้วก็ไม่อาจรับราชการได้ เพราะอาจจะเรียนไม่สำเร็จหรือเรียนไม่ตรงตามความต้องการกระทรวงต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องขอเพิ่มจำนวนนักเรียนขึ้นเรื่อย ๆ

หากจะเปรียบเทียบกับการจัดการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนต่างประเทศของญี่ปุ่น ความที่ปรากฏในรายงานการดำเนินงานของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ชึ่งนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อ พ.ศ. 2445 แล้ว จะพบว่าประเทศญี่ปุ่นมีหลักการที่ชี้ให้เห็นความตั้งใจในการไป "ถ่ายวิชา" จากตะวันตกอย่างแน่นอนและได้ผลเต็มที่ ใน พ.ศ. 2443 กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศมีจำนวนถึง 116 คน กระจายอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา และกำหนดให้มีนักเรียนศึกษาวิชาละ 1 คน เมื่อกลับเข้ามาแล้ว นักเรียนเหล่านี้จะต้องเป็นครูถ่ายทอดวิชาและแปลการออกเป็นภาษาญี่ปุ่นด้วย สำหรับการคัดเลือกนักเรียนนั้น ญี่ปุ่นจะให้เด็กเรียนศึกษาวิชาชั้นคั่นก่อน เข้าศึกษาวิชาพิเศษในโรงเรียนพิเศษในประเทศ เช่น เรียนครู เรียนแพทย์ เรียนกฎหมาย เรียนทหาร เรียนภาษาต่างประเทศ จนสำเร็จและสามารถให้เป็นพื้นฐาน

สำหรับศึกษาต่อในต่างประเทศได้แล้ว จึงจะคัดเลือกผู้ที่ดีที่สุดในบรรดานักเรียนเหล่านี้ ส่งออกไปต่างประเทศ ซึ่งจะใช้เวลาเล่าเรียนเพียง 3 ปี ก็อาจจะสำเร็จการศึกษาได้ เพราะมีพื้นฐานและความชำนาญมาจากในประเทศแล้ว เมื่อกลับมา จะต้องเข้ามา ปรึกษาการตามวิชาที่เรียนมา¹

จากรายงานของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์นี้จะเห็นว่าความแตกต่างของวิธีการส่งนักเรียนระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอยู่ที่ วิธีการคัดเลือก และการศึกษาขึ้นพื้นฐานในประเทศ วิชาพื้นฐานและวิชาชั้นสูงภายในประเทศที่ไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ไทยต้องส่งนักเรียนออกไปเริ่มศึกษาวิชาขั้นต้นในต่างประเทศตั้งแต่เล็ก ๆ ซึ่งหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่า มีผลเสียหลายประการ คือ ใช้เวลาศึกษานานมี สิ้นเปลืองเงินมากขึ้น ต้องไปเลือกวิชาศึกษาในต่างประเทศ ซึ่งถ้าเลือกผิดไม่สามารถเล่าเรียนได้ก็จะเสียเวลามากขึ้น ไม่มีวิชาความรู้ของบ้านเมืองเป็นหลัก เมื่อกลับมาไม่สามารถนำและปรับความรู้ให้เข้ากับของเดิมได้ และมักจะเสียหายในความประพฤติเนื่องจากยังไม่รู้จักควบคุมดูแลตัวเอง²

อย่างไรก็ตามได้มีบางกระทรวงซึ่งจัดการศึกษาและคัดเลือกนักเรียนส่งออกไปศึกษาด้านศิลปะกับวิธีการของญี่ปุ่น และได้รับผลสำเร็จในการส่งมากกว่ากระทรวงอื่น คือ กรมศึกษาธิการ ซึ่งจะส่งนักเรียนที่สำเร็จวิชาครูแล้ว นักเรียนกระทรวงยุติธรรม ซึ่งจะต้องรู้กฎหมายไทยหรือสำเร็จเนติบัณฑิตไทยแล้ว หรือกระทรวงเกษตรธิการใน ระยะเวลาซึ่งต้องจบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะปลูกในประเทศแล้ว จากการศึกษาสามารถสรุปข้อบกพร่องใหญ่ ๆ ของการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศของกระทรวงต่าง ๆ ได้คือ

¹ พจช., ร.5 ต.2/9 หลวงเกล้าฯ ถวายรายงานของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ เรื่องการศึกษาแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น ร.ถ. 121 (พ.ถ. 2445) (17 เมษายน 2 24 มกราคม ร.ถ. 122) และ ศึกษาได้จาก ประเสริฐ จิตติวัฒนาพงศ์, "การพัฒนาการศึกษาของญี่ปุ่น สมัยเมจิ," เอกสารวิชาการ:ไทย - ญี่ปุ่นศึกษา 1 (มีนาคม - เมษายน 2522):12-36.

² เรื่องเดียวกัน.

1. ราคนโยบายที่แน่นอนและเหมาะสม ฉะนั้นเมื่อมีการทบทวนวิธีการส่งนักเรียนของกระทรวงต่าง ๆ ใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2560 และได้โอนการจัดการเกี่ยวกับนักเรียนในต่างประเทศไปขึ้นอยู่กับกรมการรักษาราชธานี ผู้ที่ระเบียบข้าราชการพลเรือนคงได้กล่าวมาแล้ว จึงจัดได้ว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกว่าเดิม

2. วิธีการคัดเลือกนักเรียนขึ้นอยู่กับความสมัครใจส่วนตัว จึงสอดคล้องกับระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยมากกว่าควรพิจารณาความรู้ความสามารถของนักเรียน เป็นเหตุให้ผลการศึกษาไม่เป็นที่พอใจ

3. การศึกษาภายในประเทศไม่ได้มาตรฐาน แม้ นักเรียนจะจบการศึกษาชั้นสูงในเมืองไทยแล้ว แต่ทุกคนจะต้องเสียเวลาเรียนภาษาอีกโดยไม่มีข้อยกเว้น

4. ผู้ดูแลนักเรียนไม่มีความสามารถในการจัดการศึกษา ตลอดจนควบคุมดูแลนักเรียนได้โดยความยุติธรรม

ทั้งหมดนี้มีส่วนทำให้การศึกษาของนักเรียนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร รวมทั้งมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายเป็นที่ประจักษ์แก่รัฐบาลไทยอยู่แล้ว ฉะนั้นหากนักเรียนประสบผลสำเร็จในการศึกษาเพียง 50 เปอร์เซ็นต์ ของนักเรียนที่ส่งออกไปก็เชื่อว่าจะเป็นที่พอใจของรัฐบาล¹

การนำความรู้กลับมาใช้ในบ้านเมืองของนักเรียนนอกแต่ละคนนั้น ปรากฏหลักฐานว่า ความสำเร็จในการศึกษาและความฉะฉานในการศึกษาของนักเรียนมิได้เป็นอุปสรรคต่อการรับราชการของนักเรียน เพราะการขาดแคลนบุคคลที่มีประสบการณ์และความรู้จากต่างประเทศของหน่วยราชการต่าง ๆ ทำให้นักเรียนนอกแต่ละคนสามารถเข้ารับราชการและมีส่วนในการพัฒนาและปรับปรุงบ้านเมืองบ้านต่าง ๆ ตามความสามารถที่มีอยู่และเท่าที่โอกาสเปิดให้ เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของเอกสาร จึงไม่อาจติดตามนักเรียนแต่ละคนได้ว่า กลับเข้ารับราชการในตำแหน่งใด มีหน้าที่ใด และมีส่วนในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

¹Sanaggi Sara Vol. 5 No. 2 (April, 1971), p. 1.

แปลงประเทศได้มากน้อยเพียงใด ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่า รัฐบาลได้รับผลตอบแทนจากการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศในระดับใด และเหมาะสมกับการลงทุนหรือไม่ อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาผลงานของนักเรียนนอกเป็นรายบุคคล ก็ปรากฏว่ามีนักเรียนนอกบางคนที่ประสบความสำเร็จในการศึกษา การรับราชการ และมีส่วนในการปรับปรุงและวางนโยบายของราชการเป็นอย่างดี สมควรยกเป็นตัวอย่างคือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และ เจ้าพระยาตรีธรรมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และเจ้าพระยาตรีธรรมาธิเบศ เป็นนักเรียนทุน ซึ่งออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นนักเรียนทุนกรมศึกษาธิการ ออกไปศึกษาวิชาครูเป็นชุดแรกเมื่อ พ.ศ. 2439 เจ้าพระยาตรีธรรมาธิเบศ เป็นนักเรียนทุนกระทรวงยุติธรรม ออกไปศึกษาวิชากฎหมายเมื่อ พ.ศ. 2449 ทั้งสองท่านต่างเป็นผู้ที่มีประวัติการศึกษาดี เป็นที่ยกย่องของครูบาอาจารย์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกลับเข้ารับราชการเป็นครูในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เมื่อ พ.ศ. 2441 เจ้าพระยาตรีธรรมาธิเบศกลับเข้ามารับราชการเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่งเมื่อ พ.ศ. 2454 ทั้งสองท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความสามารถ จนได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงทั้งสองท่าน นับเป็นตัวอย่างของกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้ความสามารถ รวมทั้งมีโอกาสใช้ความรู้ของตนในการรับราชการติดต่อกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยราชาธิปไตยจนกระทั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 แล้ว เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถเป็นพิเศษ ส่วนนักเรียนทุนท่านอื่น ๆ นั้น ส่วนใหญ่เมื่อได้รับราชการแล้ว ก็จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ และเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ไปตามความสามารถและโอกาสของแต่ละคน (ดูภาคผนวก รายชื่อ นักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ ประกอบ)

โดยทั่วไป นักเรียนที่กลับจากต่างประเทศนอกจากจะได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศหลายด้าน ทั้งในด้านความรู้ สึกนิกคิด การถ่ายทอดวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคมไทย

ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญใน ค.ศ. 2475 ละนัยการศึกษาและวิเคราะห์ผลของการส่งนักเรียนไปศึกษาคู่ต่างประเทศที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย จึงการที่จะพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

องค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อการนำความรักกลับมาพัฒนาประเทศ

ก. ค่านิยมนักเรียน

1. สภาพพื้นฐานทางครอบครัว

การพิจารณาสภาพพื้นฐานทางครอบครัวของนักเรียนที่ได้ไปศึกษาคู่ต่างประเทศมีความสัมพันธ์อยู่กับวิธีการคัดเลือกนักเรียนของกระทรวงต่าง ๆ เป็นอันมาก ดังได้กล่าวมาแล้วว่ากระทรวงต่าง ๆ มักนิยมใช้วิธีการให้อ่านาจแก่เสนาบดีในการคัดเลือกและเลือกสรรผู้ซึ่งเสนาบดีพอใจส่งออกไปศึกษาเล่าเรียน เช่นเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าโปรดฯ ส่งบุตรหลานข้าราชการออกไปศึกษาก่อนที่จะมีการส่งนักเรียนทุนของกระทรวงเสนาบดีเหล่านั้นมักจะคัดเลือกนักเรียนจากบุตรหลานข้าราชการชั้นสูง หรือพระราชวงศ์ เพราะเป็นวิธีหนึ่งที่เสนาบดีและรัฐบาลเห็นว่าจะเป็นการผูกใจและตอบแทนคุณงามความดีของข้าแผ่นดินได้ การใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นบันไดสำหรับการได้ทุนไปศึกษาคู่ต่างประเทศหรือการขอโอนเข้ารับทุนกระทรวงต่าง ๆ นี้ ปรากฏชัดเจนขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะพระองค์ทรงให้อ่านาจของพระมหากษัตริย์ในการส่งนักเรียนและโอนนักเรียนมากขึ้นเพื่อสร้างความรู้สึกรักผูกพัน และจงรักภักดีต่อพระองค์ท่านหนึ่ง²

¹ หจข., ร.6 บ.4.4/15 กระทรวงนครบาลขอส่งนักเรียนไปนอกเพิ่มอีก

4 นาย . . .

² ฐานของ จันทรรัตน์ ประवालภัทน์, "การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521). นอกจากนี้ยังพบหลักฐานว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกำหนดให้นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงเขียนคำสาบานว่า

ทั้งทรงให้อำนาจและสิทธิพิเศษแก่ผู้ที่ใกล้ชิดเป็นอย่างมาก¹ มีผลทำให้การคัดเลือกนักเรียน
 รุ่นในสมัยนี้อยู่บนพื้นฐานของระบบอุปถัมภ์มากขึ้นดัง กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นนักเรียนที่ได้รับ
 การคัดเลือกไปศึกษาต่อต่างประเทศจึงมักจะเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางครอบครัวสูง คือ เป็น
 พระราชวงศ์ หรือบุตรหลานขุนนางชั้นสูง ซึ่งสถานะส่วนตัวของนักเรียนเช่นนี้ จะมีผลต่อ
 มาถึง โอกาสในการรับราชการหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วด้วย

โดยหลักการ มีบางกระทรวงเท่านั้นที่เปิดโอกาสให้แก่เด็กนักเรียนที่มีความรู้ความ
 สามารถเข้าสอบแข่งขันเข้ารับทุนกระทรวง ทุนเหล่านี้ได้แก่ ทุนกรมศึกษาธิการ ทุนกรม
 ป่าไม้ ทุนเล่าเรียนหลวง ทุนกระทรวงยุติธรรม และทุนกรมรถไฟหลวง ในระยะหลัง
 ซึ่งสอบคัดเลือกนักเรียนที่จบชั้นมัธยม 8 แล้ว โอกาสของนักเรียนที่มาจากพื้นฐานครอบครัว
 ชนรรมคา คือ ในครอบครัวข้าราชการระดับกลางลงมาถึงคนสามัญที่มีได้รับราชการ จึงจำกัด
 อยู่เฉพาะการสอบรับทุนกระทรวงดังกล่าวเท่านั้น และมีข้อบังคับอยู่บ้างคือ ในระยะเริ่ม
 แรกผู้สอบได้ทุนเหล่านี้มักจะเป็นพระราชวงศ์และบุตรขุนนางชั้นสูง เช่นเดียวกับกระทรวง
 อื่น ๆ เนื่องจากความนิยมในการเล่าเรียนชั้นสูงในหมู่คนสามัญยังมีน้อย ทั้ง โอกาสใน
 การเล่าเรียนชั้นสูงก็ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มบุตรหลานข้าราชการชั้นสูง เนื่องมาจากการจัด
 การศึกษาในประเทศยังไม่กระจายไปถึงชนทุกชั้นอย่างทั่วถึง ในสมัยต่อ ๆ มาจึงมีนักเรียน

¹ ความเมตตาและโปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น
 ไม่มีขอบเขตที่จำกัด ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่ทรงเตือนข้าราชการกรมมหาดเล็ก
 ว่า " . . . ผู้ใดที่เจ้าชีวิตทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงแล้ว จะเป็นคนต่ำคนเลวไม่ได้เป็น
 อันชาติ ถึงแต่เดิมจะเป็นหมาก็ต้องกลายเป็นเทวดาชั้นหนึ่ง ผู้ที่เจ้าชีวิตไม่ทรงชุบเลี้ยง
 แล้ว ถึงแต่เดิมจะเป็นเทวดาก็ต้องจุติลงไปเป็นหมาทันที . . . " กุ พระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, มงคลสูตรคำฉันท์และพระบรมราโชวาทเตือนข้าราชการกรม
 มหาดเล็ก ร.ศ. 130 พิมพ์ในการบำเพ็ญกุศลคล้ายวันสวรรคต ๗ วัชวารนิเวศวิหาร
 25 พฤศจิกายน 2496, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2496), หน้า 12-13.

ที่มาจากรอบครัวชนชั้นสามัญชน ข้อจำกัดอีกประการก็คือ ยังก้องซึ่งอยู่ด้วยความสัมพันธ์ ส่วนตัวบ้าง แม้ในกรณีของนายปรีดี พนมยงค์ นักเรียนกระทรวงยุติธรรม ก็ยังมีส่วนได้รับคามอุปถัมภ์จากราชการชั้นสูง ดังที่เจ้าพระยามหินทรไถ่กล่าวถึงในจดหมายที่เขียนถึงบุตรชายคนหนึ่ง ว่า . . . นายปรีดี พนมยงค์ ที่เขารับรองคุณนั้น เพราะเป็นคนดีพอเคยอุปการะเมื่อครั้งพ่อเป็นอธิบดีศาลฎีกา ได้ชมเชยการสอบไล่ของเขา และเป็นผู้เลือกส่งไปเรียนก็เป็นธรรมดาที่เขาต้องเรียกถึงบุญคุณ . . .¹

สำหรับวิธีการคัดเลือกของบางกระทรวงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทูตทหารบก กระทรวงกลาโหม นับว่าก็คึกคักและเป็นอุปสรรคต่อนักเรียนสามัญเป็นอย่างยิ่ง ทูตนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ²

ประเภทที่ 1 นักเรียนนายร้อยที่ส่งออกไปศึกษาวิชาที่ต่างประเทศ แบ่งเป็นนักเรียนประเภทเกี๊ยะกุล ได้แก่ พระราชวงศ์ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไป บุตรเสนาบดี จอมพล และนายพลทหารบก และประเภททั่วไป ได้แก่ นักเรียนนายร้อยทั่วไป ซึ่งเมื่อย่านการคัดเลือกตามหลักการที่ได้กำหนดไว้แล้ว ถ้ามีตำแหน่งว่างลงจะต้องให้ตำแหน่งนั้นแก่นักเรียนเกี๊ยะกุล ถ้ามีตำแหน่งว่าง 2 ตำแหน่ง ต้องให้แก่ นักเรียนเกี๊ยะกุล 1 ตำแหน่ง และนักเรียนทั่วไป 1 ตำแหน่ง ถ้ามีนักเรียนเกี๊ยะกุล 2 คน ซึ่งพิจารณาว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมแล้ว จะต้องให้แก่ นักเรียนเกี๊ยะกุลทั้ง 2 ตำแหน่ง จะเห็นได้ว่าโอกาสของนักเรียนนายร้อยทหารบกที่จะออกไปศึกษาต่อต่างประเทศนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นฐานทางครอบครัวเป็นอันมาก

ประเภทที่ 2 นายทหารที่ส่งออกไปศึกษาและปฏิบัติงานไม่เกิน 3 ปี ซึ่งเป็นนายทหารที่จบจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกแล้ว จะต้องพิจารณาความรู้ การปฏิบัติหน้าที่

¹หลวงจักรปาณีตรีเสถียรวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหินทร, หน้า 279.

²หจข., สบ.2.42/19 พิจารณาระเบียบการจัดส่งนักเรียนไปศึกษา ๓ ท่าง

คณะกรรมการคัดเลือกส่วนทั่ว และจะต้องเลือกจากผู้ที่เกี่ยวข้องจากต่างประเทศมาแล้ว สำหรับ นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ที่สอบได้ที่ 1 จากโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ได้รับทุนไปศึกษาวิชาปืนใหญ่ที่ฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2467¹ นั้น ต้องนับว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถโดยแท้จริง

ประเภทที่ 3 นายทหารที่จะส่งออกไปทำงานไม่เกิน 1 ปี ก็จะต้องเลือกนายทหารที่เคยไปศึกษาจากต่างประเทศมาแล้วรวมอยู่ในคณะด้วยเสมอ

โดยทั่วไปผู้ที่มีโอกาสได้รับตำแหน่งหน้าที่ระดับสูงในราชการทหารบก เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ และมักจะเป็นพระราชวงศ์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องมาจากความนิยมในการเรียนทหารในกลุ่มเจ้านายมีมาก จนถึงกับมีคำกล่าวกันว่า "...นายทหารลูกชาวบ้านธรรมดา จะเป็นใหญ่เป็นโตเกินพันโทเห็นจะลำบาก..."²

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศจะเป็นที่ยอมรับในสังคมและมีโอกาสใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเลื่อนฐานะทางสังคมได้มากกว่านักเรียนที่สำเร็จภายในประเทศก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนที่เป็นพระราชวงศ์หรือบุตรหลานข้าราชการชั้นสูงซึ่งมีพื้นฐานทางครอบครัวอยู่ในระดับสูงแล้วก็ยังนับว่าน้อยกว่า ทั้งนี้เพราะระบบอุปถัมภ์มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบราชการของไทยอยู่มาก

¹อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มนตรี, 2518), 1 : 46.

²ร.ท. จงกล ไกรฤกษ์ หนังสือที่ระลึกงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. จงกล ไกรฤกษ์, วันที่ 15 มกราคม 2513, หน้า 56-57. อ้างถึง ใน จิตรภรณ์ ไชยภัณฑหา, "การจักราการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 276.

2. ความคิดทางการเมืองของนักเรียนที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศ

การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อในประเทศที่มีความคิดและแนวการปกครองที่
ตรงข้ามกับการปกครองภายในประเทศ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาด้วยความระมัดระวัง
เป็นอย่างยิ่ง เพราะการไปศึกษาต่อต่างประเทศมีได้หมายเฉพาะ เพียงแต่การไปถ่ายทอด
วิชาเท่าที่ตรงการเท่านั้น แต่นักเรียนยังมีโอกาสได้เรียนรู้แนวความคิด วิถีชีวิต ตลอดจน
ค่านิยม และวัฒนธรรมของต่างประเทศด้วย จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่เป็นปัญหาซึ่ง
พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงตระหนักและทรงระแวงระวังรวมทั้งมีการสะกดกัน
ความคิดนี้ทั้งในกลุ่มนักเรียนที่อยู่ต่างประเทศ และกลุ่มคนภายในประเทศ

การแสดงออกซึ่งความคิดทางการเมืองของคนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้จากกรณีที่เจ้านายและข้าราชการรวม 11 คน กราบ
บังคมทูลความเห็นให้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดินใหม่เมื่อ พ.ศ. 2427
แม้พระองค์จะทรงเห็นด้วย แต่ก็ทรงมีความเห็นว่ายังไม่เหมาะสมกับสภาพของเมืองไทยใน
ขณะนั้น เพราะราษฎรยังไม่พร้อมเนื่องจากยังขาดการศึกษา (กฎที่ 2) การส่งพระราช
โอรสรุ่นแรก 4 พระองค์ ออกไปทรงศึกษาเล่าเรียนเมื่อ พ.ศ. 2426 พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงประสงค์ที่จะให้พระราชโอรสสนพระทัยในแนวความคิด
ทางการเมือง และทรงกำชับเป็นพิเศษ เนื่องจากทรงเห็นว่า เรื่องการเมืองในอังกฤษ
จะทำให้คนที่พบเห็นมีความคิดคล้อยตามไปในทางรุนแรง เมื่อกลับมาเมืองไทยแล้วก็จะนำ
ความคิดนั้นมาไว้ ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่า ไม่เหมาะสมกับประเทศบ้านเมืองซึ่งแตกต่าง
จากอังกฤษ¹ นอกจากนี้พระราชดำริของพระองค์เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์จีนที่ออกในเมืองไทย
ยังชี้ให้เห็นว่า ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสะกดกันแนวความคิดทางการเมืองไม่ให้ขยาย
ตัวในเมืองไทย ดังพระราชกระแสที่ว่า “. . . อินเเคอเรสของเราตรงกันข้ามกับพวกจีน

¹ พจน., ร.5 รด. 1/3 จำนวนปีระกาสัปกต 1247 (พฤษภาคม - มีนาคม
ร.ศ. 104).

ที่จะมาเพาะให้เกิดโปลิดิกลิปาตีขึ้น เราควรจะคอยมองอยู่ให้เสมอ ถ้ามีร่องที่จะทำลาย โปลิดิกลิปาตีข้างจีนได้เมื่อไร เราต้องทำลาย . . ."¹

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการแพร่ขยาย แนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากขึ้น ทั้งในประเทศและนอกประเทศ การ "กบฏ ร.ศ. 130" (พ.ศ. 2454) ที่เกิดขึ้นหลังจากการปฏิวัติล้มราชวงศ์มณู เป็นผลสำเร็จในปีเดียวกันนี้โดยพวกก๊กมินถั่งซึ่งมี ดร. ชุนยัต เอินเป็นหัวหน้า ได้ชี้ให้เห็นว่าความคิดในการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ขยายตัวและแพร่หลายมาถึงเมืองไทยแล้ว แต่ก็ไม่ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงผ่อนคลายหรือเปิดโอกาส ให้แก่ราษฎรที่จะศึกษาแนวความคิดแบบประชาธิปไตยแม้แต่น้อย กลับทำให้พระองค์ทรง กระทบถึงความมั่นคงของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชและความมั่นคงของราชบัลลังก์ ทั้งทรงหาทางที่จะเผชิญหน้ากับกระแสคลื่นของแนวความคิดใหม่² โดยทรงตั้ง "จักรดาศ โสโมสร" ขึ้นเป็นที่ชุมนุมของบุคคล "วงใน" ทั้งทหารและพลเรือน³ พระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อแนวความคิดแบบประชาธิปไตยที่ทรงแสดง ออกทั้งในบทพระราชนิพนธ์และบทความในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ ไม่ทรงเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยว่าจะเหมาะสมกับเมืองไทย และทรงเห็นว่าประชาชน ทั่วไปมิได้ต้องการเปลี่ยนแปลง⁴ ผู้มีความคิดทางการเมืองและมีความตื่นตัวในเรื่องนี้

¹ หจข., ร.5 บ.8.7/18 ดายพระหัตถ์เลขา เรื่องหนังสือพิมพ์จีน (11 มกราคม - 16 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 127).

² สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยม ก่อนการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 34.

³ หลวงจักรปาณีตรีทีลวิสุทธ์, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 82-83.

⁴ สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า อยู่หัว . . .", หน้า 41.

เป็นอย่างมากเป็นพวกข้าราชการ พระองค์ทรงแบ่งข้าราชการออกเป็น 2 พวก คือ พวกเก่า ซึ่งยืนยันและไม่เชื่อว่าคนไทยจะเริ่มมีความคิดความเห็นทางการเมือง กับ พวกใหม่ซึ่งเชื่อมั่นว่าคนไทยในเวลานี้มีความคิดความเห็นทางการเมืองมากขึ้นแล้ว และทรงมีความเห็นว่าจะไม่ควรประมาท เพราะพวกใหม่มักร้างเร้าให้เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราโชวาท ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2468 ถึงพวกนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในต่างประเทศว่า เมื่อได้รับส่งการสนทนาทางการเมืองในสถานศึกษา ก่อนที่จะรับว่าเป็นสิ่งดีและน่านิยม ควรจะตั้งปัญหาแก่ตนเองเสียก่อนว่า สัตถิหรือวิธีทำนั้น ๆ เหมาะสมกับคนไทยและจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปหรือไม่ ทรงย้ำว่า ". . . อย่าลืมนึกว่าสภาพของประเทศไทยกับเมืองไทยติดกันอยู่ ฉะนั้นสิ่งหนึ่ง เป็นคุณสำหรับเขาอาจเป็นโทษสำหรับเราได้ . . ." ² เป็นการย้ำให้เห็นความไม่เหมาะสมที่จะนำเอาแนวความคิดนั้นมาใช้กับประเทศชาติ

) สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า ในไม่ช้าคนไทยก็จะต้องลุกขึ้นต่อต้านระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และเรียกร้องรัฐสภาตามสมัยนิยม ทรงเล็งเห็นความสำคัญในการเตรียมการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้คนไทยมีส่วนทางการเมืองตามประชาธิปไตย³ อย่างไรก็ตาม ปัญหาความยุ่งยากเกี่ยวกับเศรษฐกิจใน

¹ หจข., ร.6 บ.3.1/64 เจ้าพระยามรราช (12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453 - 3 ธันวาคม พ.ศ. 2466).

² กรมศิลปากร, พระราชดำริและพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำนวยคุณโย โท บ.จ. ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วันที่ 12 มกราคม 2501, หน้า 55-56. อ้างถึงใน สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิวัติของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" หน้า 40-41.

³ สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิวัติของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว"

รัชสมัยของพระองค์ และการที่ทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการระดับสูงมากกว่าสามัญชน มิได้ทำให้การเตรียมการของพระองค์ประสบความสำเร็จ ทั้งยังปรากฏด้วยว่า การเรียกร้องประชาธิปไตยของหนังสือพิมพ์ ซึ่งขยายตัวอย่างกว้างขวางในสมัยนี้ ต้องประสบกับการต่อต้านจากรัฐบาล ดังกับออก "พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุดเอกสารหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2470" เพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์มิให้เสนอบทความซึ่งขัดแย้งกับระบอบการปกครองบ้านเมืองอย่างเกรงกลัวมากขึ้น¹

จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ฝ่ายรัฐบาลมีความเห็นและการปฏิบัติที่ชี้ให้เห็นว่า แนวความคิดการปกครองระบบใหม่ นั้น ยังไม่เหมาะสมกับสภาพของเมืองไทย ทั้งมีการสะกิดกันมิให้ความคิดขยายตัวในหมู่ประชาชนมากขึ้น จากการศึกษาไม่พบหลักฐานแน่ชัดว่า นักเรียนไทยในต่างประเทศได้มีความตื่นตัวและแสดงออกถึงความคิดทางการเมืองของคนมาก่อน จนถึง พ.ศ. 2467 มีการรวมกลุ่มคิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มขึ้นที่ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467 ที่บ้านพักของนายประยูร ภมรมนตรี ของนักเรียนไทยในยุโรป 7 คน คือ ร.ท. แปลก ชีตตะสังคะ นายปรีดี พนมยงค์ นายประยูร ภมรมนตรี ร.ต. ทัดนัย มิตรภักดี (พ.ศ. หลวงทัดนัยนิยมเส็ก) นายจรูญ สิงหเสนี (หลวงศิริราชไมตรี) กร.ถ้ว ดพานุกรม และนายแนบ พหลโยธิน ที่ประชุมได้ตกลงให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธาน การประชุมใช้เวลา 5 วัน กำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ 3 ประการคือ²

ประการแรก ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีรากฐานประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ โดยองค์เวนการมีสาธารณรัฐโดยเด็ดขาด

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105-106.

² พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดิน ของข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ: หานนคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518), หน้า 100-107.

ประการที่สอง กำหนดการยึดอำนาจด้วยการปฏิวัติ ไม่ใช่การจลาจล งดเว้น การนองเลือด การทำทารุณกรรมใด ๆ

ประการที่สาม ร่วมมือกันทำการปกครองบริหารประเทศชาติด้วยความสุจริตใจ เว้นการหาประโยชน์สร้างตนเอง โดยเล่ห์ฉาก

ทั้งนี้กำหนดวิธีเตรียมการเพื่อยึดอำนาจไว้ 3 ประการคือ ศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับประวัติการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศต่าง ๆ กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะร่วมคณะ และหาทุนที่จะใช้จ่ายในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นับเป็นการครั้งแรกที่ นักเรียนไทยในต่างประเทศ มีการรวมกลุ่มและเปิดเผยความคิดทางการเมือง และความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ ทั้งได้วางแผนการปฏิบัติการไว้ด้วย

เหตุการณ์ที่ย้ำให้เห็นความแตกต่างของการปกครองระบอบประชาธิปไตยและราชาธิปไตยมากขึ้น ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างนักเรียนไทยในฝรั่งเศสกับพระองค์เจ้าจรัญเทวี กฤดากร ราชทูตประจำฝรั่งเศส อันเนื่องมาจากพระองค์เจ้าจรัญเทวี มีคำสั่งห้ามนักเรียนไทยในฝรั่งเศสไปร่วมประชุมสมาคมนักเรียนไทยที่ประเทศอังกฤษ เพราะพระองค์เจ้าจรัญเทวีมีความขัดแย้งกับราชทูตอังกฤษเป็นส่วนตัว แต่นักเรียนไทยเหล่านั้นจัดขึ้น และไล่ส่งนายประยูร ภมรมนตรี เดินทางไปประชุม ทำให้พระองค์เจ้าจรัญเทวีไม่พอพระทัยนักเรียนเหล่านั้นมาก ในขณะเดียวกันได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจ่ายเงินค่าใช้จ่ายของนักเรียนทุน เพราะพระองค์เจ้าจรัญเทวีทรงกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินต่ำกว่าปกติ นักเรียนจึงร้องเรียนขึ้น พระองค์เจ้าจรัญเทวีก็กริ้ว ถึงกับมีหนังสือกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวล้มสวามักยานเกราะให้สมาคมเสีย (สมาคมนักเรียนไทยในยุโรปยกเว้นอังกฤษซึ่งมีสมาชิกชุกชุมอยู่แล้ว) โดยทรงกล่าวหาว่า สมาชิกของสมาคมนี้นิยมในลัทธิซินดิเคต (Syndicate) ทั้งกราบบังคมทูลและให้ทรงเรียกนางปรีดี พนมยงค์

(สถานายกของสามัคยานุเคราะห์สมาคม) กลับเมืองไทย¹

ความขัดแย้งระหว่างพระองค์เจ้าจุมฤกษ์กับนายปรีดีรุนแรงมากขึ้น พระองค์เจ้าจุมฤกษ์ก็กราบบังคมทูลว่า นายปรีดีเป็นภัยต่อรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสถึงนายปรีดีว่า เป็นคนฉลาดแต่ออกจะอวดก็สักหน่อยความวิสัยของคนหนุ่มถ้าได้รับราชการในตำแหน่งรับผิดชอบแล้ว ก็น่าจะไ้ราชการดีต่อไป ทั้งไม่ทรงเชื่อนักว่า นายปรีดีจะเป็นภัยต่อรัฐบาล (serious danger for the government) และทรงเห็นว่า หากราชการไม่ใช้เขาให้สมกับความรู้ของเขา นั้นแหละอาจเป็นทางไม้ดี²

ในที่สุดนายปรีดี หมมยงค์ ก็ได้อยู่ที่ศึกษาต่อตามพระบรมราชานุญาตของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุการณ์ครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นการใช้อำนาจของพระบรมวงศานุวงศ์ กระทำได้โดยไม่มีขอบเขตในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ฉะนั้นความคิดและความรู้สึกที่จะเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองจึงคงอยู่ตลอดมาจนกลับเมืองไทย

ความคิดทางการเมือง ของนักเรียนที่ออกไปศึกษาต่อต่างประเทศนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล ผู้ที่มีความสนใจศึกษาและรับแนวความคิดทางการเมืองมาใช้ในประเทศ ก็คือกลุ่มผู้นำของคณะราษฎร ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป อย่างไรก็ตาม ความคิดทางการเมืองก็ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่ออกไปศึกษาอยู่ในต่างประเทศเท่านั้น ผู้ที่เดินทางออกไปอยู่ในต่างประเทศเพื่อปฏิบัติหน้าที่ราชการก็อาจรับและถ่ายทอดแนวความคิดนี้ได้เช่นกัน เช่น เจ้าชายและขุนนาง 11 พระองค์ ที่กราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการ เมื่อ พ.ศ. 2427 หรือ พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค)³ กระแสความคิดทาง

¹ ภาสกรวารีย์ เดือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส (กรุงเทพมหานคร: โพรเซียมกับการพิมพ์, 2517), หน้า 6-13. และ หจข., ร.7 รด.10.1/7 นายปรีดี หมมยงค์ (29 มีนาคม พ.ศ. 2469 - 4 เมษายน พ.ศ. 2470).

² หจข., ร.7 รด.10.1/7 นายปรีดี หมมยงค์

³ ศึกษาได้จาก พระยาสุรียานุวัตร, หรัทัยศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์

การเมือง ของบรรดานักเรียนไทยในต่างประเทศ และกลุ่มคนในประเทศที่ถูกละทิ้งจาก รัฐบาลนั้น นับเป็นสิ่งกระตุ้นให้ความมุ่งมั่นที่จะต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองสูงขึ้น การกำหนด แนวทางปฏิบัติและกำหนดวิธีเตรียมการเพื่อยึดอำนาจของบรรดานักเรียนไทยในฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2467 นับได้ว่าความตั้งใจและความต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองในขณะนั้น อยู่ในระดับที่สูงพอสมควร

ข. สถานะของนักเรียนที่กลับจากต่างประเทศ

1. การรับราชการ

ดังได้กล่าวมาแล้วถึงสภาพพื้นฐานทางครอบครัวว่ามีความสัมพันธ์กับการ คัดเลือกนักเรียน นอกจากนี้ยังเป็นตัวกำหนด "โอกาส" ในการรับราชการ ของนักเรียน แต่ละคนอีกด้วย ฉะนั้นนักเรียนที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาหรือนักเรียนที่มีผลการ เรียนไม่น่าพอใจบางคน แต่เป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางครอบครัวสูง ก็อาจจะได้รับตำแหน่ง ราชการ รวมทั้งมีโอกาสเลื่อนตำแหน่งได้เร็วกว่าและดีกว่านักเรียนที่มีผลการ เรียนดี แต่เป็นผู้ที่มาจากครอบครัวชั้นสามัญชน เป็นเหตุให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในหมู่นักเรียน อันจะมีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ราชการในที่สุด ถึงความเห็นของนายเกรแฮม ดังนี้

. . . เหตุที่กระทำให้เสียมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ความน้อยใจ บางที นักเรียนซึ่งได้ศึกษามากที่ ๗ ต่างประเทศ กลับเข้ามาไม่ได้เลื่อนตำแหน่ง สมกับคุณวุฒิ ความสามารถ หรือถูกให้ไปทำการอื่นซึ่งคนไม่ได้เรียนมาเลย ตำแหน่งที่ตนควรจะได้ กลับไปให้คนอื่น ซึ่งมักจะไม่มีความสามารถ เท่ากับตนเสีย เมื่อความน้อยใจเกิดขึ้นดังนี้ ก็เป็นเหตุให้คนดี ๆ เสียคน ไปได้ . . .¹

¹ เป็นความเห็นของนายเกรแฮม อดีตที่ปรึกษากระทรวงเกษตรราชการ ซึ่ง เสนอต่อคณะกรรมการจัดส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2469. หจข., สบ.2.42/18 พิจารณาระเบียบการจัดส่งนักเรียนไปศึกษา ๗ ต่างประเทศ.

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า รัฐบาลมิได้ใส่ใจกับการบรรจุบุคคลให้ตรงกับความรู้ ความสามารถ ได้แก่ กรณีของนายกิมปี้ นักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงเกษตรธิการ สำเร็จวิชาเคมีชั้นสูงจากสหรัฐอเมริกา แต่เสนาบดีต้องการให้เข้ารับราชการในกรม บัญชาการ โดยมีหน้าที่เป็นผู้แปลหรือผู้อ่านภาษาอังกฤษ ต่อมาโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ได้ขอตัวไปรับราชการเป็นอาจารย์สอนวิชาเคมี และเป็นพี่ห่อใจของนายกิมปี้ ที่จะได้ใช้ วิชาความรู้และรับราชการตรงกับที่ได้ศึกษามาเพื่อประโยชน์แก่ราชการหรือในกรณีของ นายแนบ สาลักษณ์ นักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงเกษตรธิการ เช่นเดียวกัน สำเร็จ วิชาผสมสัตว์กลับเข้ารับราชการในกรมทศน้ำ ต่อมาจึงย้ายไปรับราชการในแผนกผสมมา กระทรวงวัง²

มีบางกระทรวงที่สามารถจัดสรรตำแหน่งให้แก่ นักเรียนตรงตามความรู้ จึงได้ รับประโยชน์จากความรู้ความสามารถของนักเรียนเป็นอันมาก กระทรวงเหล่านี้ได้แก่ กรมศึกษาธิการ กรมป่าไม้ กรมรถไฟหลวง และกระทรวงยุติธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจาก การจัดการศึกษาให้แก่ นักเรียนสอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงนั่นเอง และจาก การศึกษาพบว่าบางกระทรวงการรับราชการของนักเรียนขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางครอบครัว เป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระทรวงกลาโหม ฉะนั้นผู้ที่มิได้มาจากครอบครัวชั้นสูง จึงขาดโอกาสและมักจะถูกสะกิดกั้นความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการอยู่ตลอดเวลา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หจร., กบ. (ใหม่) แผนกสารบรรณ แฟ้มที่ 63 เรื่องที่ 1299 โรงเรียน ข้าราชการพลเรือนของนายกิมปี้ ไปรับราชการ (พ.ศ. 2458).

² หจร., กบ. (ใหม่) แผนกสารบรรณ แฟ้มที่ 63 เรื่องที่ 1302 มีพระบรม ราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นายแนบ สาลักษณ์ นักเรียนประเทศอเมริกา ไปรับราชการ ที่กระทรวงวัง (พ.ศ. 2458).

2. ความขัดแย้งทางความคิด

การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางวัฒนธรรมและความคิดนั้น นักเรียนที่มีโอกาสออกไปนั้นเป็นผู้ที่มีโชคดีเหนือผู้อื่น และการออกไปศึกษาเป็นเวลานาน ๆ ย่อมเป็นเหตุให้เกิด "การถูกขับ" ลักษณะของตะวันตกไว้ในตัวพอสมควร อันอาจจัดได้ว่าเป็นลักษณะที่ก้าวหน้ากว่าคนในสังคมเดิมที่มีได้มีโอกาสออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ เมื่อกลับเข้ามาบริหารราชการจึงมักจะเกิดปัญหาความขัดแย้งในความคิดระหว่าง คนรุ่นเก่า กับ คนรุ่นใหม่ ซึ่งรวมไปถึงความเห็นที่แตกต่างกันในทางการเมืองด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาวงษาอนุประสิทธิ์ ลงวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2452 เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

. . . คนชั้นใหม่ไม่รู้จักการเก่า . . . ข้างคนชั้นเก่าตั้งใจทำให้ดี แต่พื้นความรู้ไม่มี . . . ความต้องการของเราต้องการให้รู้ทั้งนอกทั้งในทั้งเก่าทั้งใหม่ประกอบกันได้ ซึ่งเป็นข้อขัดสนอย่างเอกอยู่ในเวลานี้ ถึงจะขบไปก็ทำไม่ได้

เสนาบดีจะต้องมีวิธีที่จะนำคนใหม่ และคนเก่าเจอกันเข้าให้ได้ ให้คนเก่าได้เรียนวิชาอย่างใหม่จากคนที่อ่อนกว่าตัว โดยไม่ต้องนึกอายว่าเป็นลูกศิษย์ของเด็ก ข้างฝ่ายนักเรียนที่มีความรู้กว้างขวางก็เหมือนกัน ต้องชักโยงให้เรียนความรู้จากผู้ใหญ่ ซึ่งมีความชำนาญพื้นเมือง โดยอย่าให้รู้สึกว่าเป็นลูกศิษย์ตาครูปากครูเดือน ซึ่งไม่รู้จักอะไร . . .¹

¹ชานินทร์ กรัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองราชสมภพครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวบรวมจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 100 ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสวยราชย์ 1 ตุลาคม 2511 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2511), หน้า 67.

ปัญหาความขัดแย้ง ในการทำงานระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่มีเกิดขึ้นตลอด
มา แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังคงปรากฏอยู่ และดูเหมือน
จะมีมากขึ้น ถึงปรากฏในจดหมายเจ้าพระยามหิธร ที่มีถึงบุตรชายที่อยู่ในต่างประเทศ เช่น

. . . เกี่ยวกับความปรากฏว่า นักเรียนที่กลับไปใช้ไม่ได้มากเช่นอย่าง
เสียใจที่เกี่ยว อุตสาหกรรมและงานที่ยากสำคัญ อื่นจะคงฝึกฝน
ด้วยตนเองเลย ชั่วแควแปดไทยเป็นฝรั่ง ฝรั่งเป็นไทย กลับไปกลับมา
ได้ไต่คลอง ๆ เท่านั้น ก็มีไม่กี่คน นี่ก็โทษเพราะไม่รู้จริง . . .¹

และอีกตอนหนึ่งมีใจความว่า . . . ที่ลูกคิดจะเรียนให้รู้อย่างคนอังกฤษนั้น
ก็แล้ว เกี่ยวกับนักเรียนที่กลับจากอังกฤษเป็นอันมาก เพเสียไม่รู้จะอะไรจริงทำงาน
ไม่ได้ . . .² จะเห็นได้ว่าเจ้าพระยามหิธร ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาและ
ความสามารถในการทำงานของนักเรียนที่กลับจากต่างประเทศไว้อย่างชัดเจน รวมทั้ง
ได้ชี้ให้เห็นเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในความคิดระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ไว้
อีกด้วย

. . . พออยากจะหวังอีกว่าความจริงนั้นดูเหมือน พวกที่เมืองนอกจะเหยียด
คนในเมืองไทยเกินไป ความจริงจะไม่ร้ายเท่าที่คิด สำหรับกับเองชอบกว่า
ฝ่ายพวกที่เมืองไทยก็ออกจะเห็นพวกกลับมาโง่โง่อยู่ เพราะฉะนั้นควรระวัง
เกี่ยวกับสิ่งเกิดความมีโรคภัยอีกอย่างหนึ่ง คือ ดูเหมือนนักเรียนที่กลับมาจะรู
เรื่องเมืองไทย ภาษีสบายไทยน้อยกว่าฝรั่งที่มาอยู่เพียงสัก 6 เดือน ซ่อนเป็น
ด้วยคักจริตตาโง่ก็ไม่มากทั้ง 2 อย่าง หวังว่าเมื่อลูกกลับมาจะไม่เชอ ที่ร้าย
นั้นบ้างคนถึงกับว่าไปเมืองนอกเหมือนอย่างไปบ้านนอกกลับมาควรรู้เป็นเช่นนี้...³

¹หลวงจักรปาณีศรีวิสุตย์, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 200.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

³เรื่องเดียวกัน, 330.

จากการศึกษาพบว่า นอกจากจะมีความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ อันมีผลต่อการปฏิบัติราชการหรือการใช้ความรู้ความสามารถของนักเรียนแต่ละคนแล้ว ยังพบว่าในระหว่างผู้ที่กลับจากต่างประเทศยังมีความแตกต่างและแบ่ง เป็นกลุ่มตามประเทศ ที่ตนได้รับการอบรมและได้รับการศึกษามา คือ เป็นแบบอังกฤษ เป็นแบบฝรั่งเศส เป็นแบบเยอรมัน หรือเป็นแบบรัสเซีย

การแบ่งแยกในความคิดตามประเทศที่ได้รับการศึกษาอบรมมานี้ ปรากฏชัดเจนในกลุ่มของนักเรียนทหาร ในระยะเริ่มแรกนั้น กลุ่มทหารบกซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาจากเยอรมนี จะมีความถือและนำความรู้ความแบบที่อบรมมาใช้ปรับปรุงส่วนราชการทหารบก แต่หลังจากเยอรมนีแพ้สงครามโลกครั้งที่ 1 แล้ว ผู้ที่นิยมแบบเยอรมนีจึงค่อยเสื่อมอิทธิพลลงไป หรือในกองทัพเรือนั้น เมื่อแรกได้มีการส่งนักเรียนออกไปศึกษาในประเทศเคนมาร์ก ทั้งยังจ้างชาวเคนมาร์กเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก การปรับปรุงกองทัพเรือในระยะแรกจึงดำเนินไปตามแบบเคนมาร์ก จะเห็นได้ว่าการเลือกประเทศให้แก่เด็กเรียนทหารนั้น จะมีผลต่อการปรับปรุงและพัฒนากองทัพเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะนักเรียนเหล่านั้นมักเป็นบุตรหลานเจ้านายและขุนนางชั้นสูง เมื่อกลับมาแล้วจึงมีโอกาสรับราชการในตำแหน่งที่ดี และมีโอกาสนำความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการศึกษามาใช้อย่างเต็มที่

ความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ และระหว่างคนรุ่นใหม่ที่สำคัญการศึกษาจากคนละประเทศเช่นนี้ ย่อมมีผลทำให้การดำเนินงานในระบบราชการไทยเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก การพัฒนาบ้านเมืองจึงดำเนินไปอย่างล่าช้าและประสออุปสรรคทั้งในความคิดและการปฏิบัติงานตลอดมา ความแตกต่างในความคิดนี้รวมถึงความแตกต่างในความคิดทางการเมืองด้วย ซึ่งเป็นข้อวิฤคของฝ่ายมีอำนาจในบ้านเมืองขณะนั้น

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อยกเว้นสำหรับนักเรียนที่กลับมาบางคน ซึ่งสามารถนำความคิดที่ทันสมัยเข้ามาพัฒนาประเทศได้อย่างดี โดยผ่านขั้นตอนแห่งความขัดแย้งของความคิดเก่ากับความคิดใหม่มาได้โดยตลอด ตัวอย่างเช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ความคิดและการริเริ่มในการปรับปรุงการศึกษาชั้นต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นความคิดเห็น
ที่ขัดแย้งกับคนรุ่นเก่าบางคน แต่ด้วยความสามารถของท่าน ทำให้สามารถเห็นฝ่าอุปสรรค
ในการปฏิบัติราชการมาได้ และเป็นที่ยอมรับกันว่าความคิดและการริเริ่มของท่านเป็น
คุณประโยชน์แก่บ้านเมืองโดยแท้ ไม่ว่าจะเป็น การสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
เป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเสนอแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2467 ซึ่งให้ความ
สำคัญแก่การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาและสายอาชีพ ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา ซึ่งกำหนด
ให้เด็กทุกคนเข้าเรียนได้โดยไม่เลือกและไม่จำกัดฐานะ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีกล้า
ที่จะเสนอความเห็นขัดแย้งกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องเสือป่า
ทั้งนี้เพราะมองไม่เห็นว่ามีนักเรียนมหาวิทยาลัยจะได้ประโยชน์จากเสือป่าอย่างไร¹

ความเป็นผู้ที่มิ "หัวก้าวหน้าล้ายุค" มิได้จำกัดอยู่เฉพาะการริเริ่มในการศึกษา
เท่านั้น หากแต่แสดงออกในทุก ๆ ทางทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและจิตวิทยา
ซึ่งจะศึกษาได้จากบทประพันธ์ของท่าน การที่ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์สามารถปฏิบัติหน้าที่
เป็นผลสำเร็จก็ด้วยดีท่ามกลางความคิดเก่าและความคิดใหม่ได้คงเนื่องมาจากท่านเป็นผู้ที่
มีความตั้งใจและมีความคิดมุ่งมั่นในการปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นแต่เพียงการหลงไหล
ในความคิดแบบตะวันตกอย่างผิวเผิน เช่นนักเรียนที่กลับมาอีกหลาย ๆ คน

3. การเลื่อนฐานะทางสังคม

การเลื่อนฐานะทางสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งเปิด
โอกาสให้บุคคลในสังคมเลื่อนสถานะของตัวเองให้สูงขึ้นได้ และเป็นที่ยอมรับของสังคม
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเก่าไปสู่สังคมใหม่ บุคคล

¹ แน่งน้อย คีตติรานนท์, "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบบอบสมบูรณา
ราชสิทธิราชย์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 187-225. และ สลธิรา กลัค้อยุ บรมณาธิการ,
ชีวิตและความคิด (กรมพิมพ์ประมวล : สำนวนส่วนหอสมุดธรรมบาลยาลัย, 2519)

จะมีโอกาสใช้การศึกษาระดับสูง การเจริญเติบโตของอำนาจทางการเมืองเป็นเครื่องนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยไมยาก ทั้งนี้เพราะในระยะเวลาดังกล่าว จะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางสังคมเกิดขึ้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติดั้งเดิม และมีความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ¹

การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย โดยการเร่งส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อถ่ายทอดวิชาความรู้กลับมาใช้ในบ้านเมือง ทั้งข้าราชการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เปิดโอกาสให้นักเรียนที่กลับมามีโอกาสใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมได้โดยไมยากนัก การรับราชการและการเลื่อนตำแหน่งราชการเริ่มมีอัตราในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงพระราชปฏิบัติในการปกครองประเทศ พระองค์ทรงให้อำนาจและทรงยกย่องข้าราชการที่ใกล้ชิดเป็นส่วนใหญ่ การรับราชการตลอดจนการเลื่อนฐานะทางสังคมของนักเรียนที่กลับมาจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างนักเรียนกับผู้ที่มีอำนาจมากขึ้น ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงหันกลับมาให้อำนาจแก่พระราชวงศ์ในการปกครองบ้านเมืองมากขึ้น การบรรจุตำแหน่งราชการจึงไม่เหมาะสมกับความสามารถ² ซึ่งนอกจากจะทำให้บ้านเมืองเจริญช้ากว่าที่ควรจะเป็นแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจและกับแค้นใจในกลุ่มผู้มีการศึกษาสูง ที่คิดว่าตนเองจะหมดโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมให้สูงขึ้น ความรู้สึกไม่พอใจในพระบรมวงศานุวงศ์และการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช จึงเพิ่มขึ้น และเป็นสาเหตุสำคัญข้อหนึ่งในการทำการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. 2475

จะเห็นได้ว่า เนื่องจากความสำคัญของระบบราชการมิได้ลดน้อยลงไปจากความรู้สึกและค่านิยมของคนในสังคม ฉะนั้นการเลื่อนฐานะทางสังคมของคนในสังคม จึงผูกพัน

¹ดร. สุจิต บุญบงการ, "การใช้กำลังรุนแรงทางการเมืองและการปฏิวัติ," ใน การเมืองเปรียบเทียบ . . . , หน้า 76.

²เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฏิวัติ 2475 (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวทิพย์, 1975)

อยู่กับระบบราชการอย่างแน่นแฟ้น ตัวอย่างของการเลื่อนชั้นทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจน
 ไล่ตั้งแต่ ร้อยโทแปลก ชีตตะสังกะ (จอมพล ป. สีบุญสงคราม) นายปรีดี พนมยงค์
 (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ทั้งสองท่านนี้มีพื้นฐานทางครอบครัวมาจากครอบครัวสามัญชน
 คือ ร้อยโทแปลก ชีตตะสังกะ มีบิดาเป็นชาวนา นายปรีดี พนมยงค์ มีบิดาเป็นชาวนา¹
 ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ เมื่อกลับมา ร้อยโทแปลก ชีตตะสังกะ ได้รับราชการ
 เป็นอาจารย์โรงเรียนเสนาธิการทหารบก ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำงานในค่านกฎหมาย
 รวมทั้งเป็นผู้สอนวิชากฎหมายด้วย การเลื่อนชั้นทางสังคมของท่านทั้งสองกระทำโดยผ่านชั้น
 กอนทางการ เมือง เช่นกัน

ผลของการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยทันสมัย

ก. การพัฒนาส่วนราชการ

การจำแนกส่วนราชการซึ่งขยายตัวตามการปรับปรุงการบริหารราชการภายใน
 บ้านเมืองนั้น ทำให้มีการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ และเพิ่มจำนวนมากขึ้น
 โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกระทรวงต่าง ๆ ได้
 กิ่งเป้าหมายการส่งนักเรียนของกระทรวงไว้ว่า มีความต้องการนักเรียนจำนวนกี่คน ส่ง
 ไปแล้วกี่คน (ดูตารางที่ 6) และมีการจำแนกปริมาณการเพิ่มของนักเรียนบางกระทรวง
 ในแต่ละรัชกาล (ดูตารางที่ 7)

จากรายงาน จะเห็นได้ว่า จำนวนนักเรียนของทุกกระทรวงจะเพิ่มขึ้นในรัชสมัย
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะได้มีการขยายและพัฒนาหน่วยราชการ
 ของแต่ละกระทรวงเพิ่มมากขึ้น และเป็นพระราชประสงค์ที่จะทรงส่งนักเรียนออกไปอย่าง
 รีบเร่ง เพื่อกลับมาเข้ามาทดแทนชาวต่างประเทศให้หมดสิ้นโดยเร็ว เป็นสำคัญ จำนวนนักเรียน

¹ วิद्या มโนสิโยภย์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร," (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520),
 หน้า 22.

ของกระทรวงต่าง ๆ ที่มีอยู่แตกต่างกันนั้น จะชี้ให้เห็นความต้องการและความเร่งด่วน ในการพัฒนากระทรวงใดมากกว่ากัน กระทรวงกลาโหมมีนักเรียนอยู่ในต่างประเทศ ถึง 69 คน ในขณะที่กรมรถไฟหลวงมีถึง 54 คน และกระทรวงศึกษาธิการมีถึง 53 คน แสดงว่ารัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและเร่งรัดปรับปรุงหน่วยงานเหล่านี้ก่อน โดยเฉพาะ กระทรวงกลาโหมซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาพร้อมทั้งได้รับงบประมาณสูงกว่ากระทรวงอื่น ๆ สำหรับกระทรวงเกษตรวิชานั้น เป็นกระทรวงหนึ่ง ที่ได้รับการพัฒนาในสมัยนี้เช่นกัน แต่จำนวนนักเรียนซึ่งมีอยู่เพียง 17 คน นั้น เนื่องจากกระทรวงเกษตรวิชาการหยุดส่งนักเรียนในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2459 - พ.ศ. 2461 เพราะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1

การเพิ่มจำนวนนักเรียนระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวของแต่ละกระทรวงนั้น จะชี้ให้เห็นความจำเป็นจำเพาะของแต่ละกระทรวงตลอดจนความต้องการจำนวนนักเรียนเพื่อกลับเข้ามาช่วยพัฒนาส่วนราชการของแต่ละกระทรวงชัดเจนขึ้น จะเห็นได้ว่าจำนวนนักเรียนทุนยุติธรรม ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เพิ่มขึ้นสามเท่า ทั้งนี้เพื่อตอบสนองการปรับปรุงกฏหมายและ ปลดพันธนาการทางการศาลกับชาติตะวันตกให้ได้โดยเร็วขึ้นเอง หรือนักเรียนทุนกรมป่าไม้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เพิ่มขึ้นเกินกว่าสองเท่า ทั้งนี้ก็เพื่อให้กลับเข้ามารับราชการ ในกรม ป่าไม้ ซึ่งได้ทำการปรับปรุงป่าไม้อย่างรีบด่วน มีการตั้งที่ทำการป่าไม้ประจำภาค มีการ ทำป่าไม้สักโดยรัฐบาล การจัดการบำรุงป่า ซึ่งทั้งหมดนี้จำเป็นที่จะต้องใช้คนเพิ่มขึ้นทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามจำนวนนักเรียนเหล่านี้หาได้พอแก่ความต้องการของแต่ละกระทรวงไม่ เกรงขอเพิ่มจำนวนนักเรียนของแต่ละกระทรวงจึงได้เกิดขึ้นเสมอ นับเป็นการลงทุนที่ค่อนข้างสูง จนเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีต้องกราบบังคมทูลถวายความเห็นว่าการจะส่งเด็กไปต่างประเทศ และนำเงินมาพัฒนาการศึกษาในระดับสูงในประเทศคงได้กล่าวมาแล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการโอนหน้าที่การจัดส่งนักเรียน ไปขึ้นกับกรมการศึกษาพระราชมัญฉุติระเบียบข้าราชการพลเรือน ทั้งนี้เนื่องมาจากภาวะ เศรษฐกิจตกต่ำ จำนวนนักเรียนจึงมิได้เพิ่มขึ้น

กระทรวง	รัชกาลที่ 5/จำนวน	รัชกาลที่ 6/จำนวน	รัชกาลที่ 7/จำนวน	รวม	หมายเหตุ
กรมป่าไม้	(2443-2453) 12	(2454-2468) 28	(2471-2476) 6	48	<p>1. ตัวเลขในตารางนี้มาจากการนับจำนวนนักเรียนซึ่งปรากฏอยู่ในภาคผนวกรายชื่อนักเรียนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ เท่าที่เก็บข้อมูลได้ ฉะนั้นจึงเป็นตัวเลขโดยประมาณเท่านั้น สำหรับกระทรวงอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่มองเห็นการเปลี่ยนแปลงจำนวนนักเรียนโดยฉับพลัน</p> <p>2. การส่งนักเรียนทุนกรมรถไฟหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 ขึ้นอยู่กับกระทรวงโยธาธิการ ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐาน แต่การส่งโครงการส่งเสริมอย่างมากในรัชกาลที่ 6</p> <p>3. ระหว่าง พ.ศ. 2459 - 2461 กระทรวงโยธาธิการมีโครงการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพราะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1</p> <p>4. นักเรียนทุนกระทรวงกลาโหมในที่นี้หมายถึง เฉพาะนักเรียนที่ออกไปศึกษาวิชาทหารบกเท่านั้น ข้อมูลที่ได้มาจากทำเนียบทหารบก ตั้งแต่ พ.ศ. 2450 - 2474</p> <p>5. นักเรียนกระทรวงโยธาธิการนั้น เป็นนักเรียนในสังกัดกรมโยธาธิการ กระทรวงนี้เดิมใช้ชื่อว่ากรมการช่าง ต่อมาใน พ.ศ. 2462 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงโยธาธิการ พ.ศ. 2469 ได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงกรมการ และก็ได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงโยธาธิการเช่นปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2484</p>
กรมรถไฟหลวง	-	(2461-2467) 54	-	54	
กระทรวงเกษตราธิการ	(2443-2453) 14	(2461-2469) 17	(2472-2474) 7	38	
กระทรวงกลาโหม	(2450-2453) 41	(2453-2458) 69	(2471-2474) 12	122	
กระทรวงศึกษาธิการ	(2453-2455) 3	(2454-2469) 53	(2470) 6	111	
กระทรวงยุติธรรม	(2424-2453) 11	(2460-2469) 34	(2470-2478) 6	51	

ที่มา : ภาคผนวกรายชื่อนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ
และ ทำเนียบทหารบก พ.ศ. 2450 - 2474

กระทรวงต่าง ๆ ได้ใช้ความรู้ความสามารถของนักเรียนที่กลับจากต่างประเทศ โดยไม่จำกัดว่าจะสำเร็จการศึกษาหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาส่วนราชการให้เจริญก้าวหน้าขึ้น โดยเร็ว อย่างไม่รู้แก่ใจ การให้ความสำคัญแก่สถานศึกษาที่เรียนทางครอบครัวของตัวนักเรียน มากกว่าความรู้ความสามารถของนักเรียนบางคนถึงโลกภายนอกแล้ว ทำให้ประโยชน์ที่ราชการควรจะได้รับจากนักเรียนที่กลับมาเหล่านี้ต้องลดน้อยลงไปบ้าง และน่าจะมีผลให้การพัฒนาประเทศดำเนินไปอย่าง ไม่เต็มที่ หากที่ควรจะเป็น

ข. การเปลี่ยนแปลงก่านิยม

การเปลี่ยนแปลงก่านิยม เป็นจุดหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองให้ทันสมัยขึ้น เป็นผลต่อความรู้ สึกนึกคิดและการยอมรับของคนในสังคม การเปลี่ยนแปลงก่านิยมนี้เกิดขึ้นกับ ทั้งผู้ที่มิเคยไปศึกษาต่อต่างประเทศ และผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ

สำหรับผู้ที่มิได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ก็เริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาชั้นสูงเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งจะเป็นบันไดนำไปสู่การรับราชการในตำแหน่งที่ดี ๆ และมีโอกาสในการเลื่อนฐานะทางสังคมในที่สุด ทั้งนี้เพราะผู้ที่สำเร็จ การศึกษามาจากต่างประเทศเมื่อกลับเข้ามารับราชการ . . . ก็มักจะได้รับตำแหน่ง สูงมีความรับผิดชอบที่เดียว ในเมืองฝรั่ง ถึงแม้นักเรียนกลับมาสักเดี๋ยว ก็ต้องเอา ตำแหน่งเก่าก่อน เมื่อทำงานก็จึงค่อยเลื่อนขึ้นไปตามลำดับ . . .¹ และการยอมรับนี้ รวมถึงการยอมรับด้วยบุคคลอื่นใดที่ศึกษาเล่าเรียนมาจากต่างประเทศอย่างไม่มีเงื่อนไขด้วย ส่วนผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงก่านิยมมักจะเน้นหนักในด้านวิถี ชีวิต และวัฒนธรรมแบบตะวันตก มีการยอมรับและนำมาใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเอง ดังจะเห็นได้ว่า นักเรียนนอกเหล่านี้เมื่อกลับมาแล้วจะใช้ชีวิตและการดำเนินชีวิตแบบ

¹ เป็นความเห็นของนายเกรแฮม อภิศที่ปรึกษากระทรวงเกษตรราษีการ เสนอต่อ คณะกรรมการจัดส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2469 กุ หจข., สบ. 2.42/18 พิจารณาระเบียบการจัดส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ . . .

ละวินกติ รวมทั้งมีการรวมกลุ่มสมาคมเฉพาะผู้ที่มีโอกาสไปไกลมาเช่าเรียนต่างประเทศ
เหมือนกัน¹ และมองเห็นบ้านเมืองของตนเองดำดิ่ง² ควรแก้การแก้ไขปรับปรุง ความคิด
ของนักเรียนนอกเหล่านี้ อาจพิจารณาได้จากจดหมายเจ้าพระยามหิธรถึงลูกชายภมรหนึ่งว่า

..... แต่มีบางคนความนึกเฉไฉ หอไม่เห็นความดีของฝรั่ง เข้าถึงลูกเมืองไทย
ไม่สงสาร ไม่คิดช่วยแก้ไข ยิ่งอยู่นานยิ่งดุดกและเกลียดมากขึ้น จนถึงไปแปลง
ชาติและไม่คิดกลับเมืองไทยก็มี คนเช่นนี้ขาดกตัญญูต่อแผ่นดินที่ไกล เสียรักษาแล
ให้เขาเรียน เสียชาติเกิด เพราะเคยมีบุญชนนี้จึงเล่าให้ฟัง และเพื่อ
จะให้ทราบชัดว่า เหตุที่บ้านเมืองเรายังบกพร่องบ้าง ก็เพราะพลเมืองส่วนมาก
ยังฉลาดไม่พอ เพราะเหตุฉะนั้นรัฐบาลจึงส่งคนไปเรียนเพื่อจะให้ได้วิชามา
เมื่อแม่ กตัญญูและสงสารเมืองไทยใหม่มาก จะเจาะช่องน้อยแค่นั้น
ไม่ได้.....³

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศจึงเป็นบุคคลชั้นพิเศษของสังคม และมีส่วนทำให้
การดำเนินวิถีชีวิตแบบตะวันตกขยายตัวออกไปมากขึ้น

สำหรับผู้ที่ได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศบางกลุ่มนั้น ความรู้สึกกลับแก่นใจ
ต่อสภาพอันล้ำหลัง ของบ้านเมืองมีอยู่มาก และเป็นวาทะที่เน้นให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลง
ลักษณะของการปกครองบ้านเมืองใหม่จะเป็นหนทางที่แก้ไขความไม่เจริญของบ้านเมืองได้
ดังนี้เพราะความไม่เจริญของบ้านเมืองนั้นมีผลมาจากการปกครองตามระบอบสมบูรณาญา
สิทธิราช ซึ่งพวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แทบทั้งหมด มุ่งแต่เพียงทำตัวให้เป็นดีไปรกราน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 ลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้ที่มีการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่ม
ชนชั้นสูงของสังคมสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในนวนิยายเกือบทุกเรื่องของ "ดอกไม้สด".

² รามจิตติ, หัวใจชายหนุ่ม (พระนคร : สำนักพิมพ์แก้วหน้า, 2517),

หน้า 3.

³ หลวงจักรปาณีศิริวิไลสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า 230.

ไว้เพื่อเชื่อใจจากพระเจ้าแผ่นดินไม่ว่าด้วยวิธีใด ถอดหนังสือที่คงเขียนและเก็บรักษาด้วย
ความไม่เจริญของบ้านเมืองนี้มอง เห็นได้ชัด เจนเมื่อออกไปศึกษาอยู่ในต่างประเทศ เพราะ
มีโลกทัศน์และความรู้สึกที่กว้างขวางขึ้น ถึงความดีของผู้ก่อการบางคน ก็

. . . ว่าโดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่อยู่ภายในประเทศของเราก็ขึ้นเคยต่อสภาพ
ความเป็นอยู่ในระบบสังคมที่มี ระบบหินอบศิเทา คือ โศกธรรมาภิบาล
บุชราตี เป็นเรื่องของชีวิต กรันเมื่อใดออกไปอยู่ในดินแดนต่างประเทศ
ในประเทศแรกเราจะได้เห็นความรุ่งเรืองของประเทศต่าง ๆ ทำให้ทวน
มาคิดเปรียบเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมืองเรา ทำไมจึงต้อง
ยอมไต่ลนระรุงพะรังอย่างนี้ . . . ?²

ทั้งหมดนี้มีผลทำให้บ้านเมืองและประชาชนชากรการดูแลบำรุงรักษาให้เจริญหัดเทียม
กันทุกชนชั้น ชนชั้นผู้ปกครองมอง เห็นว่าประชาชนนั้นยังไม่ฉลาด ไม่เหมาะกับการปกครอง
ที่ให้อิสระเสรีภาพมากกว่านี้ ความขัดแย้งทางความคิดกล่าวจึง เกิดขึ้น

ก. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน พ.ศ. 2475 ถึงแม้จะไม่สามารถกล่าวได้ว่า
เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง
และสมบูรณ์แบบก็ตาม แต่ก็นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
การปกครองของประเทศ อันถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประเทศมีกระบวนการพัฒนาที่
ทันสมัยขึ้น

¹ "บันทึกพระบาททรงสุรเลข," ใน วิสัย บำรุงฤทธิ์, รวบรวม. บันทึก
นักปฏิวัติไทย (กรุงเทพฯ: มานการ : บริษัทสยามปริทัศน์จำกัด, 2517), หน้า 25.

² "บันทึก พลโทประยูร ภมรมนตรี," ใน วิสัย บำรุงฤทธิ์, รวบรวม.
เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เมื่อปี 2475 มีสาเหตุหลายประการซึ่งความ
อ่อนแอของสถาบันการปกครองของไทย ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งไม่อาจแก้ไขได้ ความไม่
เสมอภาคทางสังคมของประชาชนทั่วไป ความรู้สึกตื่นตัวต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย
ของบรรดานักเรียนที่กลับจากต่างประเทศ การที่การเมืองครั้งนี้ จะพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้คือ

1. การที่มีโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศของผู้นำคณะราษฎร¹

- ถึงโลกแล้วมาแล้วว่าการออกไปศึกษาต่อต่างประเทศของนักเรียนไทยนั้น
มิได้เป็นแค่เพียงการ ไปถ่ายวิชาความรู้กลับมาเท่านั้น หากแต่มีความสำคัญยิ่งต่อการขยาย
โลกทัศน์ทางการเมืองของบุคคลเหล่านั้น ทำให้มองเห็นและเปรียบเทียบความแตกต่าง
ของสถาบันเมืองที่จากความจริงใจ ฉลาด และไม่ให้สิทธิแก่คนในสังคมโดยเท่าเทียมกัน
ถึงเช่นในอารยประเทศ² ซึ่งมีผลมาจากอิทธิพลของสาขาวิชาที่ผู้นำคณะราษฎร
ได้ศึกษาในต่างประเทศ ดังเช่น นายปรีชุน ภมรมนตรี ได้กล่าวว่า การศึกษาวิชารัฐศาสตร์
การทูตนั้น ทำให้ได้เรียนรู้และเกิดสำนึกสำนึกในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย³

¹ผู้นำคณะราษฎรซึ่งมีบทบาทในวงการ เมืองไทยในเวลาต่อมาคือฝ่าย
ทหารบก ได้แก่ 1. นายพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) นายพันเอก
พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (ผละ เอมะศิริ)
นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูดี) นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก
ชิตะสังคะ) ฝ่ายทหารเรือได้แก่ นายเรือเอก หลวงขำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธารีสวัสดิ์)
ฝ่ายพลเรือนได้แก่ อธิบดีกรมตำรวจหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) รองอธิบดีเอก
หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ดวง อภัยวงศ์) รองอธิบดีโท หลวงบุรุษเกษม นายร้อยโทประยูร
ภมรมนตรี บุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้มีโอกาสออกไปศึกษาต่อต่างประเทศทั้งสิ้น ในจำนวนนี้
มีเพียงท่านเดียวเท่านั้นที่ได้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ คือ พระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้
วิชา บโนสโมทซ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร," หน้า 23.

²วิชัย บำรุงฤทธิ์, (รวบรวม) บันทึกนักปฏิวัติไทย, หน้า 65.

³พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 111.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้รับการศึกษาในสาขาวิชากฎหมายและเศรษฐศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยปารีสก็ได้รับแนวความคิดทางสังคมนิยมจากการศึกษาค้นคว้าถึงที่ศาสตราจารย์ เก็อน มุนนาค ได้กล่าวไว้ว่า

ศาสตราจารย์ Deschamps สอนวิชา Histoire des Faits et Doctrines Economiques เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าก่อน ก่อนข้าพเจ้าท่านสอนเรื่อง Adam Smith ตอนสอนท่านปรีดี ท่านสอนเรื่อง Socialism ก็สอนเปลี่ยนเรื่องสอนทุกปี¹

และแม้กระทั่ง ผู้ได้รับการศึกษาวิชาทหาร เช่น นายร้อยโท แปลก ชีตตะสังกะ ก็ยังได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ปฏิวัติฝรั่งเศส ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญของการเปลี่ยนแปลงจากระบอบราชาธิปไตยไปสู่ระบอบประชาธิปไตยด้วย²

นอกจากนี้การที่โลกบดทลายมาดกกับชาวอาณานิคมเอเชีย ที่ต้องการต่อสู้เพื่อเอกราชก็³ เหตุการณ์ของโลกที่เกิดขึ้น เช่น การปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์ในจีนก็คี่ (พ.ศ. 2454) การปฏิวัติใหญ่ของรัสเซียก็คี่ (พ.ศ. 2460) ล้วนเป็นปัจจัยที่ไม่เพียงแต่จะทำให้โลกทัศน์ของผู้นำคนสำคัญของคณะราษฎรบางคนขยายกว้างออกไปเท่านั้น แต่โลกกระตุ้นให้มีการรับความคิดทางการเมืองและต้องการนำความคิดนั้นมาใช้เปลี่ยนแปลงการปกครองภายในบ้านเมืองของตนด้วย ถึงกับมีการ รวมกลุ่มคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นที่ฝรั่งเศสเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467 ซึ่งในครั้งนั้นได้มีการกำหนดแนวทางปฏิบัติตลอดจนวิธีการเตรียมการไว้อย่างพร้อมมูล ในการเตรียมเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ผู้นำคนสำคัญของคณะราษฎร คือ นายปรีดี พนมยงค์ และนาย ประยูร ภมรมนตรี ได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับลัทธิการปกครองหลายรูปแบบไว้อย่างกว้างขวาง

¹ ศาสตราจารย์ เก็อน มุนนาค, ท่านปรีดี รัชบุรุษอาวุโส, หน้า 57.

² อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า 75-76.

³ ศาสตราจารย์ เก็อน มุนนาค, ท่านปรีดี รัชบุรุษอาวุโส, หน้า 39.

จากแหล่งต่าง ๆ ก็คือสำนักงานหนังสือพิมพ์ทั้งฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา รวมทั้งสำนักพิมพ์ของคอมมิวนิสต์ ก็พยายามแสวงหาของการปฏิวัติ ยึดอำนาจ และกฎหมายรัฐธรรมนูญจากต่างประเทศ รวมทั้งไปชุมนุมร่วมกับชาวต่างประเทศ ซึ่งสนับสนุนและเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส¹

จะเห็นได้ว่าการที่มีโอกาสออกไปไกลจากห้องประชุมของผู้นำคณะราษฎรนี้ นอกจากจะมีโอกาสเรียนรู้แนวความคิดทั้งจากในสาขาวิชาที่เรียนและภาวะแวดล้อมแล้ว ยังเป็นโอกาสให้มีการรวมตัวของผู้ที่มีความคิดแบบเดียวกันได้ง่ายกว่าในประเทศไทย เมื่อกลับมาถึงเมืองไทยแล้ว บุคคลเหล่านี้จึงได้พยายามเผยแพร่แนวความคิดแบบเสรีประชาธิปไตยให้กว้างขวางออกไป รวมทั้งหาสมัครพรรคพวกที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงกันเพิ่มมากขึ้น จนในที่สุดได้รวมกลุ่มทั้งทหารและพลเรือนในนามของ "คณะราษฎร" ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นผลสำเร็จใน พ.ศ. 2475

2. ความไม่พอใจสภาพการณ์ทางสังคม

การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยนับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังผลให้มีการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ นักเรียนเหล่านั้นก็มีโอกาสเรียนรู้และรับแนวความคิดทางการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย จึงเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจสภาพการณ์ทางสังคมภายในบ้านเมือง จนถึงกับมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภารกิจของความไม่พึงพอใจสภาพการณ์ทางสังคมสามารถแยกได้เป็นประเด็นดังนี้

ประการที่หนึ่ง การถูกชะงัดถิ่นแนวความคิดลัทธิอนุรักษนิยมของชนชั้นผู้ปกครองภายในประเทศ ดังได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กระแสความคิดแบบประชาธิปไตยได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง บนหน้าหนังสือพิมพ์มีการเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีรัฐสภา มีการยื่นคำร้องให้เห็นถึงการขาดสิทธิเสรีภาพตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น การปิดโรงพิมพ์ เป็นต้น

¹ พลโทประยูร ภยชนก, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 106-107.

ประการที่สอง การเลื่อนฐานะทางสังคมถูกสะกิดกันจากชนชั้นผู้ปกครอง การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระทัยและทรงแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์เข้ารับตำแหน่งในอธิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดี ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งขุนนางเป็นเสนาบดี 3 กระทรวง จากจำนวน 12 กระทรวง แต่ในรัชสมัยของพระองค์ จำนวนเสนาบดีที่เป็นขุนนางลดลง จนใน พ.ศ. 2470 เหลือเพียง 3 กระทรวง และเป็นกระทรวงที่ไม่ได้มีความสำคัญต่อการบริหารประเทศมากนัก คือ กระทรวงวัง กระทรวงเกษตรราชการ และกระทรวงยุติธรรม เหลืออีก 7 กระทรวง มีเสนาบดีเป็นเจ้าทั้งหมด¹ ก่อให้เกิดความคับแค้นใจในหมู่ราษฎรที่เห็นว่าอำนาจขึ้นอยู่กับพวกเจ้าทั้งสิ้น² ด้วยเหตุนี้โอกาสในการจะได้รับตำแหน่งราชการระดับสูงจึงถูกสะกิดกัน ความรู้สึกไม่พอใจจึงเกิดขึ้นในกลุ่มข้าราชการผู้ได้รับการศึกษาระดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหมู่ทหาร จากการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการฟื้นฟูพระเกียรติและบทบาทของเจ้านาย รวมทั้งทรงมุ่งให้เจ้านายเข้ามาเป็นทหารบกให้มากที่สุด ทำให้มีพระราชวงศ์มีตำแหน่งหน้าที่ในราชการทหารมากขึ้นกว่ารัชกาลก่อน ใน พ.ศ. 2468 ก่อนการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชวงศ์ดำรงตำแหน่งนายทหารชั้นหัวหน้ากรมเพียง 4 ตำแหน่ง ส่วนอีก 1 ตำแหน่ง เป็นตำแหน่งลอย คือ ตำแหน่งจเรทหารทั่วไป แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2469 มีเจ้านายเชื้อพระวงศ์ดำรงพระยศตั้งแต่ชั้นนายพันตรี และอยู่ในตำแหน่งตั้งแต่หัวหน้ากรมขึ้นไปถึง 15 ตำแหน่ง³

¹สมาคมข้าราชการแห่งประเทศไทย, เมืองแรกประชาธิปไตย (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยรัฐ, 2516), หน้า 118.

²หลวงวิจิตรวาทการ, การเมืองการปกครองของกรุงสยาม (พระนคร : โรงพิมพ์ใหม่, 2475), หน้า 89-91.

ทั้งสองเล่มอ้างถึงใน จิตรภากรณ์ ไชยกันหา, "การจักรวรรดิทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า 265.

³จิตรภากรณ์ ไชยกันหา, "การจักรวรรดิทหาร" หน้า 273-274

• ความรู้สึกไม่พอใจและคับแค้นใจจึงเกิดขึ้นในหมู่ทหารสามัญชน ซึ่งนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ได้วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

. . . เป็นความจริงที่ในหลวงรัชกาลที่ 7 มิได้แสดงความสามารถที่จะแก้ไขงานของชาติให้รุ่งเรืองขึ้นได้ บუნแกจะสิ้นฐานะของเจ้าที่ตกต่ำมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๖ ในกรุงโรมันขึ้น โดยจะเห็นได้ทันทีว่า มีการแบ่งกันเจ้าที่กับมือจนในที่สุดท้ายตำแหน่งใหญ่ ๆ และสำคัญทั้งหมดคงอยู่ในมือของเจ้า ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งการระวังรักษาเอาอิสระเจ้าแผ่นดินในแก้ว ความจริงไม่เป็นการเสียหายอะไรถ้าตั้งเจ้าที่เฉียบแหลม สามารถขึ้นทำหน้าที่สำคัญ แต่การที่มีใจเป็นเรณุนั้น คู้สึกได้ว่าเจ้าละก็ตั้งได้โดยไม่ว่าก็คเสียเลย¹

ด้วยเหตุนี้ฝ่ายทหาร อันได้แก่ นายพันเอก พระยาพลพลยุทธเสนา นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ กับนายพันเอกพระประภาสพิทยายุทธ จึงได้ร่วมกันคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองก่อนหน้าปฏิวัติ 2-3 ปี โดยที่ไม่ทราบว่าย่างพลเรือนได้คิดการเรื่องนี้เช่นกัน และเมื่อได้รับคำสั่งชวนจากนายประยูร ภมรมนตรี ฝ่ายทหารจึงตกปากรับคำ โดยเฉพาะพระยาทรงสุรเดชบอกว่าพร้อมที่ลงมือในวันพรุ่งนี้ก็ได้²

ประการที่สาม สภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ทำให้ต้องมีการตัดทอนค่าใช้จ่าย และมีการลดหย่อน ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนได้แก่ ข้าราชการชั้นผู้น้อยเท่านั้น มิได้กระทบถึงพวกเจ้าและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แม้แต่น้อย ทั้งเมื่อมีการปลดข้าราชการสามัญออก ยังได้นำพวกเจ้าเข้ามารับตำแหน่งแทนอีกด้วย³ นอกจากนี้ความไม่พอใจของกลุ่มทหารได้ถูกรุนขึ้นอีก เพราะการลาออกของ พล.อ. พระองค์เจ้าบวรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหมซึ่งทรงกับแค้นพระทัยที่ต้องทรงปลดข้าราชการทหารออก จึงทรงเสียสละกราม

¹วิชัย บำรุงฤทธิ์, รวบรวม บันทึกนักปฏิวัติไทย, หน้า 22.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-21. และ พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 124-126.

³เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฏิวัติ 2475, หน้า 64.

บึงบอระเพ็ดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ความรู้สึกไม่พอใจ
ของฝ่ายทหารที่ถูกปล่อยออก เริ่มขยายออกไปอย่างกว้างขวาง พันโทพระประศาสน์พิทย
ายุทธ ได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับการยุบข้าราชการออกดังนี้

... เรามีความร้อแรงอันหักเหียงกันอยู่ในระกัับเด็ยวักในทั้งสามคน
(พระยาพลหา พระยาทรงฯ พระประศาสน์พิทยายุทธ) ที่จะเขาแก่ความ
เสื่อมโทรมของประเทเป็นข้อสำคัญ เมื่อคณะเสนาบดีของพระปกเกล้าฯ
ไม่สามารถแก้ไขความตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างสาหัสสากรรวัในขณะนั้นได้
เราจะทนดูคายให้ประเทศชาติลุ่มจมไปก่อนาคุดคายอย่างไรได้ วิธีการ
แก้ไขทางเศรษฐกิจไม่ใช่เป็นการคุดยภาพกัันอย่างป่นนี้ ซึ่ง เป็นของงาย
เหลือเกิน เมื่อสมบูรณาญาสิทธิราชอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ . . . 1

ประการที่สี่ ความแตกแยกของกุ่มทหารที่สำเร็จการศึกษาจากประเทฝรั่งเศส
และที่สำเร็จการศึกษามาจากประเทเยอรมนี จากพื้นฐานทางการศึกษาของผู้นำฝ่ายทหาร
กัญสำคัญ 5 คน พันเอก พระยาจตุรชัยอัครเนย์ สำเร็จการศึกษาภายในประเท พันเอก
พระยาพลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเกศ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ
สำเร็จการศึกษาจากเยอรมนี และพันตรีหลวงพิบูลสงคราม สำเร็จการศึกษาจาก
ฝรั่งเศส

กุ่มนายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากฝรั่งเศสซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มนั้น มีนาย
พันเอกหม่อมเจ้านักขัตมงคล กิติยากร เป็นผู้นำ ได้พยายามเปลี่ยนระบบการศึกษาของ
นักเรียนทหารจากระบบเดิมซึ่งเป็นแบบเยอรมันมาเป็นแบบฝรั่งเศส ทำให้ฝ่ายที่นิยมเยอรมนี
โดยเฉพะนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา และนายพันเอกพระยาทรงสุรเกศ ไม่พอใจ
ความขัดแย้งถึงกล่าวเป็นความขัดแย้งทางเทคนิคและยุทธวิธี เช่น ยุทธวิธีการทำลายลวดหนาม
การราชองเยอรมันเห็นว่าควรใช้กระสุนทำลายแบบแรงฉัดระเบิดยิงไปให้ตกในพื้นที่บริเวณ

1 ไทน้อย (นามแฝง), พระยาพลหา (พระนคร : สำนักพิมพ์ไอเดียนส์โกร์,
2497), หน้า 16.

ลวดลาย ให้ทรงอิทธิพลของกระสุนแรกผ่าอ้ายอวดความอวดเป็นช่อง ส่วนถ้ำราชองค์
ฝ่ายฝรั่ง เสด็จเห็นว่าควรใช้กระสุนผ่าอ้ายโดยละเอียดยิ่ง ไม่เกิดลวดลายที่ขาดกันนี้ ความ
รับยังมีที่น่าจะตกลงได้ดังกล่าวนี้ ได้กลายเป็นความขาดความในลวดลายไปอย่างน่าเสียดาย!

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจและสร้างสำนัก
ทางการเมืองขึ้นในกลุ่มข้าราชการชั้นสูง ซึ่งได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี การศึกษาทางการ
ปกครองไปขึ้นกับพวกเจ้ามากขึ้น โอกาสและความคาดหวังที่จะได้รับการเลื่อนขั้นทางสังคม
เล็กน้อยลง ซึ่งเห็นได้ง่ายจากกลุ่มทหาร ความไม่พอใจและความคับแค้นใจที่เกิดขึ้น
รวมทั้งแรงผลักดันจากการแก้ไขภาวะได้มั่งคั่งที่ไม่ทรงจุด ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางสังคม
ระหว่างพวกเจ้ากับสามัญชนชั้นขึ้น นับเป็นความเสื่อมโทรมของสถาปนาระบบทางสังคม
ที่มีผลก่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองในที่สุด ความรู้สึกไม่พอใจและข้อกังขาของฝ่ายทหาร
ยังเห็นว่าตนเองถูกดิครอนสิทธิและผลประโยชน์เป็นจุดสำคัญที่ทำให้การดำเนินการ เปลี่ยน
แปลงทางการเมืองสำเร็จลงได้ เพราะหากปราศจากเสียงก่ำกึ่งสนับสนุนจากฝ่ายทหารแล้ว
การดำเนินการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็จะไม่สำเร็จลงได้เช่นนี้²

¹ จิตรกรรณ โสภณัตตา, "การจักรวรรดิทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า 270-272.

² นักรัฐศาสตร์บางคนได้เสนอแนวความคิดว่าในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลง
ให้ทันสมัย ซึ่งจะครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ มันจะทำให้มนุษย์เปลี่ยนก่านิยมดั้งเดิม
และเกิดความคาดหวังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ฉะนั้นหากไม่ได้รับโอกาสในการเลื่อนฐานะทางสังคม
เท่าที่ตนเองหวังไว้ ก็มักจะเกิดความผิดหวังและคับแค้นใจ (Frustration) และ
นำไปสู่ความไม่พอใจในทางการเมือง ในที่สุดได้เปลี่ยนความไม่พอใจนั้นเป็นการใช้กำลัง
รุนแรงทางการเมือง

ดู Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven: Yale University Press, 1968),

pp. 39-58. อ้างถึงใน ดร.สุจิต บุญบงการ ดร.กฤษณะ สุวรรณจินดา การเมือง
เปลี่ยนแปลง : ปัญหาและแนวความคิด หน้าที่ 2 หน้าที่ 3

กล่าวโดยสรุป การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ มิได้เป็นรางวัลอยู่แต่เฉพาะเพื่อสนองความถนัดใจของกระทรวงต่าง ๆ ตามที่วางวัตถุประสงค์ก่อนส่งนักเรียนออกไป อันจะเพื่อต้องการผู้ชำนาญราชการต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นที่ระดับสูงเท่านั้น แต่ได้มีผลต่อเรื่องอื่น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชนในสังคม ทำให้สังคมมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และในที่สุดจึงได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นใน พ.ศ. 2475 อันนับได้ว่าเป็นพัฒนาการชนิดหนึ่ง ของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศให้ทันสมัย.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ เป็นกระบวนการที่มีระบบและต่อเนื่องกันมานับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา จนถึงเมื่อสิ้นสุดการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจสรุปลักษณะการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตามการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ในการจัดส่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2435 หรือระยะก่อนมีนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงและทุนเล่าเรียนหลวง การส่งนักเรียนตลอดจนการคัดเลือก และจัดการศึกษาให้แก่นักเรียน เป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะ "ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต" ส่งนักเรียนผู้หนึ่งผู้ใดออกไปหลังจากที่ทรงมี "พระบรมราชวินิจฉัย" ว่าเหมาะสมแล้ว

ระยะที่ 2 หลัง พ.ศ. 2435 ถึง พ.ศ. 2468 เป็นระยะที่มีการส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงและนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งเริ่มขึ้นหลังการปฏิรูปการปกครองภายในบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงผู้มีอำนาจหน้าที่ในการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นเสนาบดีเจ้ากระทรวง ที่จะใช้พิจารณาเลือกนักเรียนที่เหมาะสมส่งไปศึกษาต่อต่างประเทศ ให้ตรงตามความต้องการของกระทรวงมากที่สุด

ระยะที่ 3 หลัง พ.ศ. 2468 ถึง พ.ศ. 2475 การส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงดำเนินติดต่อกันโดยไม่ขาดระยะ จนถึง พ.ศ. 2466 เมื่อประเทศประสบภาวะเศรษฐกิจปั่นป่วนจนไม่อาจแก้ไขได้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งกรรมการองคมนตรีทรวจจัดงบประมาณการรับการจ่ายเงินแผ่นดินเพื่อพิจารณาหาทางหักทอนรายจ่ายขึ้น กรรมการองคมนตรีจึงได้ลงมติให้ส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ

ประเทศชว็คราว ต่อมาเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาไกรทรงแตงตั้งกรรมการจัดส่งนักเรียนหลวงไปศึกษาวิชาต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย มีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ เป็นประธานกรรมการ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัติ เป็นกรรมการ ในปีต่อมากรรมการชุดนี้มีความเห็นว่าควรวินิจฉัยหน้าที่การดูแลนักเรียนไปขึ้นกับกรรมการรักษาพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน (ก.ร.พ.) ที่กำลังจะจัดตั้งขึ้น (ถึงในปี พ.ศ. 2470) การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศของกระทรวงฝ่ายพลเรือน จึงได้ตกอยู่ในหน้าที่และการดูแลของ ก.ร.พ. นับตั้งแต่นั้นมา อย่างไรก็ตามเป็นที่เข้าใจว่า ก.ร.พ. ได้ดำเนินการคัดเลือกและส่งนักเรียนออกไปอย่างเป็นลำดับเป็นต้นหลัง พ.ศ. 2475 แล้ว

กระทรวงซึ่งเริ่มต้นส่งนักเรียนทุนของตนออกไปศึกษาเป็นครั้งแรกคือ กรมศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยเริ่มส่งนักเรียนครูออกไปเมื่อ พ.ศ. 2439 ในปีต่อมาจึงได้รับหน้าที่สอบคัดเลือกนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงส่งออกไปต่างประเทศตามพระบรมราชโองการที่ทรงการุณการศึกษาศาธารณชนอีกปีละ 2 คน กระทรวงที่ส่งนักเรียนตามออกไปคือ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งเริ่มส่งเมื่อ พ.ศ. 2440 เช่นกัน หลังจากนั้น กระทรวงต่าง ๆ ต่างเห็นความจำเป็นที่จะต้องมียกนักเรียนทุนของกระทรวงออกไปศึกษาวิชาที่ต่างประเทศ จึงขออนุญาตจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติซึ่งมีหน้าที่ดูแลการใช้จ่ายเงินของกระทรวงต่าง ๆ ส่งนักเรียนออกไป โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต และนำตัวนักเรียนเข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กก่อน ซึ่งการถวายตัวนี้ก็เหมือนล่ำนันสัญญาว่าจะกลับเข้ามารับราชการเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทนั่นเอง

จากการศึกษาพบว่าวัตถุประสงค์ในการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ นับแต่ พ.ศ. 2411 เป็นต้นมานั้น ก็เพื่อสนองความต้องการที่จะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก อันเป็นเหตุให้เกิดความขาดแคลนกำลังคนที่มีความสามารถในราชการ จนถึงกับต้องจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการ ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ชาติตะวันตกขยายอิทธิพลทางการเมืองภายในประเทศได้ กระทรวงต่าง ๆ ที่ขอส่งนักเรียน

ออกไปศึกษาต่อต่างประเทศในระยะต่อ ๆ มา มีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะให้นักเรียนซึ่ง
 ปล่อยจากต่างประเทศ เข้ามารับราชการทดแทนชาวตะวันตกในราชการ นับตั้งแต่เริ่มมี
 การส่งนักเรียนทุนจนถึง เมื่อมีการ โอนนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวง ไปขึ้นกับ ก.ร.พ.
 (กรมเลขาธิการมหาดไทย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรมศึกษาธิการ)

แนวทางปฏิบัติของกระทรวงต่าง ๆ ในการจัดส่งนักเรียนทุนออกไปศึกษาต่อ
 ต่างประเทศก็คือ เจ้ากระทรวงจะเป็นผู้กำหนดวิธีการคัดเลือกนักเรียน ซึ่งอาจจะเลือก
 ด้วยการตัดสินจาก เกณฑ์ความรู้และวิธีสอบ หรืออาจจะเลือกจากความเหมาะสมด้วย
 การคัดเลือกของ เสนาบดีซึ่งมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการ เลือก เพื่อให้เป็นการตอบแทนคุณงาม
 ความดีแก่บรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และจงรักภักดี ซึ่งเป็น
 วิธีที่กระทรวงต่าง ๆ มักนิยมใช้ ดังจะเห็นได้ว่ามีเพียงไม่กี่กระทรวงเท่านั้นที่ใช้วิธีสอบ
 และ เกณฑ์ความรู้ของนักเรียนเป็นหลักในการคัดเลือก กระทรวงเหล่านี้ได้แก่ กรมศึกษา
 ธิการ กระทรวงยุติธรรม กรมป่าไม้ และกรมรถไฟหลวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
 เป็นผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง การให้อำนาจแก่เสนาบดีในการคัดเลือกโดยชอบธรรม
 เช่นนี้ นับเป็นการสอดคล้องกับระบบอุปถัมภ์ ทั้งนี้เพราะเสนาบดีมักจะใช้ความสัมพันธ์
 ส่วนตัวเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินคัดเลือกนักเรียน ซึ่งเมื่อส่งนักเรียนออกไปและให้อยู่
 ในความดูแลของผู้ดูแลนักเรียนและราชทูตประจำประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา
 ที่จะจัดการศึกษาให้แก่แก่นักเรียนตามความต้องการแล้ว จึงเกิดปัญหาหลายประการตามมา
 ไม่ว่าจะเป็นความล้มเหลวทางการศึกษา หรือปัญหาความประพฤติ ตลอดจนความขัดแย้ง
 กับผู้ดูแลนักเรียนหรือราชทูต ทั้งนี้เนื่องมาจากหลักการคัดเลือกของ เสนาบดีไม่ยึดถือ
 การสรรหาตัวบุคคลที่เหมาะสมทั้งความรู้และความประพฤติได้นั้นเอง ความสัมฤทธิ์ผล
 ทางการศึกษาของบรรดานักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ จึงไม่ได้ผลตามเป้าหมาย
 ซึ่งการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้ได้แพร่หลายมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เพราะจำนวนนักเรียนที่ส่งออกไปมีจำนวนมากขึ้น กับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เจ้าอยู่หัวก็ทรงนิยมใช้วิธีการเดียวกันนี้ส่งนักเรียนเข้ารับทุนกระทรวง โดยไม่ผ่าน

ขั้นตอนการคัดเลือกของกระทรวงเสมอ ๆ

อย่างไรก็ตามความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการศึกษาของนักเรียนก็มีได้
 เป็นเครื่องวัดความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ของนักเรียนแต่ละคนเพียงอย่าง
 เดียว เพราะผลการปฏิบัติราชการมักจะขึ้นอยู่กับโอกาสของแต่ละคนว่าจะได้รับตำแหน่ง
 ที่ตรงกับความรู้ความสามารถเพียงใด โอกาสดังกล่าวขึ้นอยู่กับสภาพพื้นฐานทางครอบครัว
 ของนักเรียนเป็นสำคัญ สำหรับนักเรียนส่วนใหญ่พบว่ามีความรู้พื้นฐานทางครอบครัวสูง ถือเป็น
 พระราชวงศ์และบุตรหลานข้าราชการชั้นสูงมากกว่า ทั้งนี้เนื่องมาจากวิธีการคัดเลือกซึ่ง
 มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยเป็นสำคัญ ผู้ที่มาจากครอบครัว
 ธรรมดา คือเป็นบุตรของข้าราชการระดับกลาง ๆ ลงมาจนถึงกษัตริย์ธรรมดาจะมีโอกาส
 ได้รับทุนด้วยความสามารถของตนเอง โดยการสอบคัดเลือกเฉพาะในกระทรวงที่ใช้การสอบเป็น
 วิธีการคัดเลือกเท่านั้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมตะวันตก
 ที่ทำให้มีการขยายตัวในระบบราชการออกไปอย่างกว้างขวาง และต้องประสบกับปัญหา
 ความขาดแคลนคนที่มีความสามารถดังกล่าว ได้ทำให้นักเรียนแต่ละคนมีโอกาสเข้ารับ
 ราชการตามความรู้ความสามารถเท่าที่มีอยู่ได้ตามฐานานุรูป

การศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนทุนกระทรวงต่าง ๆ นี้ มีกระจายอยู่ในทุก
 สาขาวิชา ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะที่ต้องการความรู้ความชำนาญเพื่อการประกอบอาชีพเป็น
 พิเศษ เช่น วิชาครู แพทย์ กฎหมาย วิศวกรรมศาสตร์ การทหาร ฯลฯ มีวิชา
 พื้นฐานโดยทั่วไป จุดนี้ได้ชี้ให้เห็นความบกพร่องและความล่าช้าในการจัดการศึกษาระดับ
 สูงภายในประเทศ เพื่อผลิตผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาออกมาตามความต้องการ ของสังคม
 ซึ่งเปลี่ยนแปลงรุดหน้าขึ้นตลอดเวลา เป็นเหตุให้ต้องส่งนักเรียนออกไปศึกษาวิชาเหล่านี้
 จากต่างประเทศ ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากขึ้นและทวีขึ้นตามจำนวนนักเรียนที่
 ส่งออกไป โดยที่ผลที่ได้รับก็ไม่ตรงตามเป้าหมายและไม่ตรงตามความต้องการเท่าที่ควร
 ความลึกลับที่จะลดจำนวนนักเรียนที่ส่งออกไปต่างประเทศให้น้อยลง เพื่อนำเงินนั้นมาทำนุบำรุง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้เจริญเท่าเทียมกับตะวันตก ซึ่งจะทำให้สามารถผลิตคนได้ตรง
 ความต้องการ โดยเสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า จึงถูกเสนอโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

และนำเข้าพิจารณาโดยกรมการจักระเบียบการส่งนักเรียนหลวงออกไปศึกษาต่อต่างประเทศ
เมื่อ พ.ศ. 2469 ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าในแต่ละขั้นตอนของการส่งนักเรียนไปศึกษา
ต่อต่างประเทศของกระทรวงต่าง ๆ นั้น ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ
อันจะทำให้ผลและการคาดหวังของกระทรวงต่าง ๆ ที่มีต่อนักเรียนไม่ตรงเป้าหมาย ซึ่ง
อาจสรุปจุดบกพร่องของกระบวนการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่อต่างประเทศว่ามีสาเหตุมา
จากแต่ละกระทรวงมิได้มีนโยบายเกี่ยวกับการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศอย่าง
แน่นอนและเหมาะสม ทั้งระดับการศึกษาภายในประเทศก็ยังไม่ได้มาตรฐาน และผู้ดูแล
นักเรียนไม่สามารถจัดการศึกษาของนักเรียนให้ได้รับผลดีเท่าที่ควรจะเป็น

ผลของการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ แม้จะไม่พบหลักฐานที่ชี้เฉพาะลง
ได้ว่าการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศของกระทรวงต่าง ๆ นี้ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ
ไปมากน้อยเพียงใด หรือคิดเป็นกี่เปอร์เซ็นต์ของเงินงบประมาณของประเทศก็จริงอยู่
แต่จากการศึกษาก็อาจกล่าวได้ว่าการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศของไทยเป็นการ
ลงทุนที่ค่อนข้างสูงและผลที่ได้รับก็ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะปรากฏว่านักเรียนเป็นจำนวนมาก
ประสบความล้มเหลวในการศึกษา แม้จะออกไปศึกษาอยู่ในต่างประเทศก็เป็นเวลาเฉลี่ย
ไม่ต่ำกว่าคนละ 5 ปีก็ตาม กระทรวงซึ่งจัดได้ว่าประสบความสำเร็จในการส่งนักเรียน
มากกว่ากระทรวงอื่น ๆ ได้แก่ กรมศึกษาธิการ กระทรวงยุติธรรม กรมป่าไม้ กรม
รถไฟหลวง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยวิธีจัดการเกี่ยวกับการส่งนักเรียนของกระทรวงเหล่านี้มี
นโยบายที่ค่อนข้างดีกว่ากระทรวงอื่น ๆ เพราะมีการคัดเลือกด้วยความรู้ มีการกำหนด
และดูแลการศึกษาอย่างใกล้ชิด มีการกำหนดระยะเวลาศึกษาที่ค่อนข้างแน่นอน และส่ง
นักเรียนออกไปศึกษาวิชาที่ตรงความต้องการของกระทรวง เมื่อกลับเข้ามาก็ได้ทำงาน
ตามความสามารถและตรงกับความรู้ของนักเรียน

ผลของการส่งนักเรียนนั้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการตอบสนองวัตถุประสงค์ของ
กระทรวงต่าง ๆ ตรงเป้าหมายหรือไม่เท่านั้น หากแต่มีผลต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลง

อื่น ๆ ในสังคมอีกด้วย เป็นคนว่า มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและยอมรับค่านิยมใหม่ คือ การยอมรับความสำคัญของการศึกษาระดับสูงว่าเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะการศึกษาจาก กางประเทศ ทั้งนี้เพราะสิ่งนี้เป็นเครื่องมือในการเลื่อนฐานะทางสังคมของนักเรียนแต่ละคน ได้เป็นอย่างดี โดยใช้ระบบราชการและอาชีพการรับราชการเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จ และความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของคน และที่สำคัญก็คือการศึกษาในต่างประเทศ ได้ทำให้นักเรียนไทยทั้งหลายมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น และแตกต่างไปจากสภาพภายในประเทศ ทำให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้และรับรู้สภาพทางวัฒนธรรม การดำเนินวิถีชีวิต ตลอดจน แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองใหม่ ๆ ตามความสนใจและความต้องการ ของแต่ละคน จากการศึกษาไม่พบหลักฐานว่านักเรียนไทยในต่างประเทศสนใจและรับแนว ความคิดทางการปกครองกว้างขวางและลึกซึ้งมากเพียงใด แต่อาจกล่าวได้ว่า การส่ง นักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศได้ทำให้เกิดการ เปรียบเทียบความแตกต่างของการ ปกครอง จนมีผลให้มีความคิดที่จะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองภายในประเทศเพื่อความ เจริญก้าวหน้าของประเทศในทุก ๆ ด้าน ผลของการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ที่มีต่อประเทศในทุก ๆ ด้าน ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตาม แนวคิดแบบตะวันตก และนักเรียนทั้งหลายก็มีส่วนในการพัฒนาประเทศอยู่ภายในขอบเขต ของการปกครองที่เปิดโอกาสให้เท่านั้น.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย